Літаратурная Беларусь

Выпуск №7 (167)
(Ліпень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Вольга Гапеева: «Паэзія — гэта маўчанне найвышэйшага парадку»

Яе зборнік «Граматыка снегу» стаў паэтычнай кнігай 2017 года па версіі Радыё Свабода, а леташняя «Чорныя макі» ўвайшлі ў кароткі спіс прэміі імя Наталлі Арсенневай. Вялікія нізкі яе вершаў з'яўляюцца на старонках літаратурных выданняў Нямеччыны, Чэхіі, Славеніі, Польшчы і многіх іншых краінаў. Сама аўтарка апошнім часам з розных прычынаў рэдка бывае дома. Нават не бачыла яшчэ свой новы вершаваны зборнік «словы якія адбыліся».

З паэткай, перакладчыцай, выкладчыцай Вольгай Гапеевай гаварыла Валянціна Аксак.

— Шаноўная спадарыня Вольга, віншую Вас з новай паэтычнай кнігай «словы якія адбыліся». Ці паспелі ўжо патрымаць яе ў руках, жывучы цяпер далекавата ад выдавецтва і радзімы?

— Дзякуй за віншаванні, спадарыня Валянціна. На жаль, пакуль я не трымала кнігу ў руках,

але выдавец (Зміцер Вішнёў) абяцаў даслаць мне яе поштай, так што, спадзяюся, тыдні праз два пабачу яе і дакрануся да гэтага новага папяровага цела.

— Апошняя Ваша кніга паэзіі — самая аб'ёмная. У ёй больш за шэсць друкаваных аркушаў. Прытым, што папярэдняя — «Чорныя макі» — выйшла толькі год таму. Выглядае, што ў Вас цяпер — асаблівы творчы перыяд, якога не мелі на радзіме. Што спрыяе Вашаму поспеху ў аўстрыйскім Грацы?

— Гэта пэўная ілюзія, таму што кніжка пачала складацца раней, чым я летась у кастрычніку прыехала ў Грац. Нават больш за тое. Некаторыя вершы пісаліся ў той жа перыяд, што і вершы з «Чорных макаў», але я наўмысна не хацела ўключаць у «Чорныя макі» іншыя вершы, таму што для мяне яна — такая адмысловая кніжка, «прысвечаная» пэўнаму перыяду і пэўным стасункам. Але мне здаецца, што пачынаючы з верасня 2017 года я сапраўды неяк больш усвядомлена працую і, можна сказаць, больш думаю пра сябе як пра аўтарку, чымся, скажам, як пра навукоўку ці яшчэ каго.

— Крытык Наста Грышчук, рэцэнзуючы Вашы «Чорныя макі», назвала Вас інтэлектуальнай паэткай. Як Вы ўспрымаеце падобную ацэнку? Ці мае для Вас значэнне ў вершах гэтае размежаванне паміж рацыянальным і эмацыйным, «мужчынскім і жаночым»?

— Каментаваць словы крытыкаў мне б не хацелася, думаю, гэта не мая задача. Тым больш у кожнай чытачкі ці крытыка можа быць сваё ўспрыманне і свая інтэрпрэтацыя паэзіі. Ужо не першы раз я чую абсалютна супрацьлеглыя меркаванні пра адзін і той жа верш або пра маю паэзію ўвогуле: для адных яна — дэпрэсіўная або меланхалічная, для іншых — стракатая і яркая. Я вельмі цешуся, што навучылася абстрагавацца ад таго, хто што кажа, хаця гэта было вельмі няпроста.

Для сябе я вызначыла такое размежаванне ў паэзіі: ёсць вершы, якія адгукаюцца ўва мне, якія ўваходзяць са мной у нейкі рэзананс і яны вібруюць на тых частотах, якія я магу адчуць і ацаніць. І ёсць іншыя — якія не выклікаюць такіх вібрацый. Але гэта не значыць, што верш кепскі, проста мы з ім існуем на розных частотах. Калі я гэта зразумела, зрабілася прасцей дыхаць, таму што так мне сталася лягчэй разумець або прыняць тое, што іншыя людзі могуць любіць вершы, якія мне падаюцца нецікавымі.

Наконт полавай прыналежнасці аўтараў — магу сказаць адно, што для мяне істотна падтрымліваць жанчын, я маю на ўвазе: перакладаць ці запрашаць да ўдзелу ў нейкіх праектах ці проста маральна падтрымліваць, рабіць бачным іхнюю дзейнасць, але любіць можна ўсё што заўгодна — напрыклад, я люблю Кабаясі Іса, хоць ён і мужчына.

Фота www.livelib.ru

— Што канкрэтна Вы ўкладваеце ў азначэнне інтэлектуальнай і эмацыйнай паэзіі? Ці залежыць яно ад узроўню адукацыі, жыццёвых абставінаў? Ці гэта прыроджаная асаблівасці творчае асобы?

— Ужо не сакрэт, што ёсць эмацыйны інтэлект, і я цешуся, што пра яго пачалі гаварыць, рабіць бачным і важным эмацыйны складнік нашага жыцця. Таму для мяне ідэальным ёсць іхняе спалучэнне, тым больш, што калі гэта сапраўды нешта інтэлектуальнае, яно не можа не выклікаць эмоцый, і наадварот — трапна выказаныя эмоцыі зачароўваюць сваёй мудрасцю.

— Вы шмат камунікуеце з сучаснымі замежнымі літаратарамі. Якой Вам бачыцца актуальная беларуская паэзія на фоне еўрапейскай і ўсясветнай?

— Я думаю, што з нашай паэзіяй усё добра. З ёй было ўсё добра і раней, скажам, калі я пачынала сваю літаратурную кар'еру, і я заўсёды лічыла, што паэзія ў Беларусі мацней за прозу. Наша праблема ў тым, што літаратура як прафесійная дзейнасць — абсалютна выключаная з эканамічнага сектару, і стаўленне грамадства да літаратуры, асабліва да паэзіі, такое, што гэта нейкае хобі, што ты займаешся гэтым у свой вольны час. І так і ёсць у нашых умовах. Канешне, я цудоўна ведаю, што амаль ніхто не можа жыць толькі з паэзіі ў іншых краінах таксама, але там прынамсі ты маеш падтрымку ад фундацыяў, ад дзяржавы.

— Вы — прафесійная лінгвістка, кандыдатка навук, дацэнтка, актыўна валодаеце некалькімі мовамі і шмат перакладаеце. Да таго ж працяглы час жывяце за мяжой. Але з кожнай новай кнігай дэманструеце ўсё большую заглыбленасць у стыхію роднай мовы. Што яна для Вас — беларуская мова?

— Беларуская мова для мяне — мой пачатак паэзіі, мой дом.

— Творчасць на мове, якая належыць да ліку так званых малых, не гарантуе шырокага прызнання. Патрэбныя пераклады, якія не заўсёды перадаюць паўнату аўтарскага «я» і натуральную поліфанію мовы арыгіналу. У Вас няма спакусы пачаць пісаць на нейкай іншай мове?

— Спакусы няма, але гэта атрымліваецца натуральным чынам. Я не думаю пра тое, каб пераходзіць на іншую мову, аднак ёсць некалькі вершаў, якія пачаліся на ангельскай ці нямецкай, а дапісваліся на беларускай, гэта вельмі цікавы досвед, асабліва для мяне як для лінгвісткі і перакладчыцы. І часам мне «крыўдна», што вось на нейкай іншай мове не перадаць таго, што ёсць па-беларуску, але бывае і так, што пераклад можа нешта раскрыць і зрабіць бачным нейкі чароўны момант іншай мовы. Але я не буду адмаўляць, што адны вершы больш пасуюць для перакладу за іншыя, што ёсць вершы, якія я вельмі люблю па-беларуску, але ў перакладзе яны быццам менш «вострыя», быццам і не мае.

— На вокладцы Вашай новай беларускай кнігі чытаем верш:

«калі прыходзіць яна —
прыходзіць мова
тая якую нідзе не вучаць
з якой прачынаешся аднойчы
і з таго часу толькі на ёй
і маўчыш».

Гэтае маўчанне «толькі на ёй» ці ёсць вынікам маўлення на ўсіх астатніх? Ці нешта іншае, што не залежыць ад месцажыхарства?

— Думаю, гэта ўжо нават і не пра мову, гэта такі іншы ўзровень, калі мова ў звыклым разуменні адпадае. Цяпер быццам няма патрэбы нешта тлумачыць, пра нешта пытацца. Усведамленне прыйшло, і цяпер хочацца болей маўчаць, і паэзія — гэта такое маўчанне найвышэйшага парадку.

— Якім на адлегласці Вам бачыцца цяперашняе пандэмічнае літаратурнае і ўвогуле культурнае жыццё ў Беларусі?

— Збольшага наша літаратурнае жыццё падобнае на тое, што і ў іншых краінах, таму што праз вірус усе чытанні і выступы адмененыя, фестывалі перавезеныя ў анлайн і г.д. Добра, што ў Беларусі таксама змаглі хутка пераключыцца на рэжым анлайну — цяпер будзе больш і нашай літаратуры на прасторах інтэрнэту.

— І — «пра злобу дня»... Жывучы далёка ад Беларусі — ці сочыце за падзеямі ў ёй? Ці пераймаецеся бягучым момантам, выбарамі і ўсім астатнім, што з імі звязана?

— Канешне, пераймаюся, хаця я свядома не чытаю навінаў ніякіх, але заўсёды ёсць людзі, якія мне распавядаюць пра апошнія падзеі. І ведаеце, я думала, што з часам, можа, прывыкну, — не, не атрымліваецца, кожны раз жахаюся і не магу зразумець, як такое магчыма...

Беларуская Біблія

Ігар ШКЛЯРЭЎСКІ

* * *

У твар не помню аніводнае бярозы
I воблака ніводнага не помню.
Яны мялі па небе і шумелі,
і то запальваліся, то хмурнелі.
Закрыю вочы…
I бярозы, і таполі,
і хмары з навальніцай, і аблокі
зліваюцца, цякуць, ляцяць, шумяць.
Не помню твару аніводнае бярозы
і воблака ніводнага не помню.

* * *

Сняцца мне затанулыя вербы
I дарогі пяшчанае дно.
Я без іх столькі шчасця не меў бы,
я памёр бы ў лякарні даўно,
калі б толькі, глядзеўшы ў сцяну,
не сыйшоў на Дняпро, на Дзвіну…
За дзяцінства, за шчасце чапляюся,
дзе і вогнішча, і сябры,
за пясок берагоў на Дняпры,
за стагі, дзе ад буры хаваюся.
Я кудысьці спаўзаю, тану
і трымаюся за траву,
за русалак хісткую ціну,
за вяроўку гнілых каранёў,
за апошнюю нітку гусіную,
за сівое тваё павуцінне!

Не спі, калі сонца заходзіць

Падняў і панёс мяне сон.
Гаспадыня мне наўздагон:
— На захадзе сонца
не варта спаць… —
Лячу я! Жніво пада мною.
А цела маё жывое
засталося на лаўцы ў той хаце.
Туды, небасхіл дзе палае,
лячу і варон абганяю.
У захапленні душа анямела.
I весела мне адлятаць,
і страшна, аднак, губляць
вакно, дзе пакінуў я цела…

Беларуская Біблія

Сонца маё не заходзіць,
неба маё не чарнее,
вечна ў акне вечарэе.
Людзі ў двары сядзяць,
ціха на захад глядзяць,
у адлюстраванні ракі — птушкі ляцяць.
Шукае пад вербамі нешта
брат мой, які не старэе,
сябра, які не сталее,
свішча ў развалінах вечна.
Вечна ляжыць на стале,
не засыхае мой хлеб,
і малако не скісае.
Бацька вечна газету чытае,
нешта празрыста мігціць,
гэта няшчасная маці
вечна на кухні сцірае
кашулю адзіную бацькі,
адзіную маю вопратку,
каб да ранку прасохла.
Вечна палае ў печы
сырое бярозавае палена,
тлее даўжэй за Чарнобыль.
Пад шаты зялёнай таполі
навекі прыйшла Алена.

* * *

Белае воблака ў сіняй вадзе
бачу, дадому калі вяртаюся
і на канапе старой засынаю,
белае воблака ў сіняй вадзе…

А на кухні ляжыць на цыраце
язь у кальчузе сваёй залатой

Фота Веранікі Шнэк

з барвянымі плаўнікамі,
нібы «Слова пра Ігараў паход».

Поўны таз серабрыстых плотак
з крапівой прахалоднай уперамешку,
белых грыбоў цэлы груд на стале, —
і шчаслівыя нашы ўсмешкі.

Наплываюць ніцыя вербы,
сумны бакен мігціць у тумане.
Адзінока шчасцем праняты,
на старой засынаю канапе.

* * *

Дай мне ўсё! Багацейшым не стану.
Усё бяры! Я не стану бяднейшым.
Над балотам заплача каня,
ноччу стане пясок халаднейшым.

Хутка вербы нахіліць нягода,
закапаюся ў стог з галавой.
Ёсць у шчасця ў запасе дрыгота,
як і ў змроку лятаючы вой…

* * *

Ведаеш, хто я такі
з перабітай рукой,
у вопратцы недарэчнай нягеглы?
Намеснік дырэктара сіняга неба.
Галоўны бухгалтар варон.
Дырыжор прыдняпроўскага
хора жабак у маі.
Я парад журавоў
з вышыні агароджы прымаю!

Вершы пра бязважкасць

Я помню звон той у вушшу
ды разам з дзіўнай весялосцю.
Ад крамы крокі ў тры вішу —
бязважкасць раптам мяне ўзносіць.
I я смяюся…
Бохан хлеба
Мяне не адпусціў на неба.

За Воршай

Ішоў цягнік ад слупа да слупа.
Чакалі ў цемры сустрэчны з Прагі.
Доўга плакалі жабы ў канаве.
Лёс ізноў шаргатаў, скрыгатаў.
Прапускалі бярлінскі. Стаялі
у цішы анямеўшых палёў.
Заліваўся тупік салаўём!

Бацькí

Вячаслаў КАЗАКЕВІЧ

Шляхціц

Жыў калісьці беларускі шляхціц
між балот аршанскага павету,
ён сварыўся на зуброў касматых
і крычаў «пся крэў» на іх пры гэтым.

Хваляваў паненак у касцёле,
пару вершаў помніў па латыні,
на кані сваім скакаў на волі
па слаце ды ў далі залатыя.

То з казакамі ляцеў на Кракаў,
то ў Смаленску з ляхамі буяніў…
А яго валошкавы фальварак
неаднойчы зарастаў бур ’янам.

Страпянаўся шляхціц над лукою,
адказаць сваёй душы хацеў бы,
што тым дрэвам не дае спакою
і навошта сам жыве на свеце?

Рассякаў да караня бярозку,
потную схіляў са стогнам шыю
і маліў аб чымсьці Матку Боску,
рускую Заступніцу Марыю.

Потым зноў гуляў ён і хваліўся,
насміхаўся, малады гарзза,
быццам ведаў, што, як сам — такім вось
горла паспяшаюць перарэзаць…

Маці Боская! Кажу так рэдка,
але сёння ціха пакланіўся:
пашкадуй, шапчу, аршанца-продка,
за яго нашчадка заступіся.

Прапажа

Па гравійцы нясецца конь аглушальны,
а на небе сонца ўжо не знайсці.
П’яны дзядзька ў драбінах і бацька п’яны,
і за імі хлапчо на каленках тырчыць.

Спатыкаецца конь… Калёсы разбітыя!
Месяц качае тварам збялелым.
Ён у ранах, але жывы — не забіты,
пад дубам хлапчук сядзіць ацалелы.

Ён глядзіць на кювет — з хрупасцення
раслінаў
На карачках паўзуць, узнімаюцца цені…
Вось каня ў аглоблі яны засунулі,
і пад пугай гарачай у цемру зляцелі!

Бачу зорны мурашнік у далёкіх вышынях,
чую, лезе пад бок халаднюшчы дзядоўнік.
Ці ўзгадваў хто пра мяне? Ці пакінулі
назаўсёды ў дарозе — не помню.

* * *

Неістотна, які народ,
неістотна, краіна якая —
адзін і той жа заўсёды кот
з вакна за табой назірае.

Не варухне сваёй галавой,
ён ведае гэта даўно —
разявака адзін і той
глядзіць у яго вакно.

Зоркі на небе раскідае чорт!

Фота Адама Глобуса

Але не хвалюйся, Божа:
будзе марыць пра вуліцу кот,
па доме ўздыхаць падарожны.

Бацькі

У хаце, роднай для Тоні і Сцёпы,
у хаце, якая знікла са свету —
тлусты кулеш прыпраўляюць кропам
і аглушальна смажаць катлеты.

Не заўважаюць адсутнасці печкі,
сценаў з выявамі сваякоў,
плённа шукаюць ў хатняй аптэчцы
кроплі ад сэрца, што стала пяском.

Як і належыць, ад Сцёпы і Тоні
ужо засталіся толькі нейтроны…
разам «Зару камунізму» чытаюць
і пра пуцёўку ў Цхалтуба ўздыхаюць.

* * *

У небе хмара плыве нядобрая…
Маці з ложка цяжка ўстае
і разетку галошам аздоблівае —
так маланка, маўляў, не заб’е.

У пакоі — пахі бальнічныя.
Гром грыміць… I ў журбе чую я:
«Гэта ўсё на сваёй калясніцы
раз’язджае па небу Ілля!»

Блізка конь аграмадны грукоча…
Села мама на ложку, сумуе
і з надзеяй глядзіць на галоша —
ад прарока Іллі ён ратуе.

* * *

На поўначы маёй дзяржавы
ёсць мястэчка — Запакулле,
хата пад страхой іржавай,
крэслы там даўно патрухлі.

На адным з трухлявых гэтых крэслаў
я сяджу нібы на троне.
Дуб у вокны суне сваё вецце —
не кране, аднак, мяне ніколі.

Бачыць дуб, што я заняты справай:
не гарбачуся над рыфмай беднай,
на сябровак я забыўся нават —
цэлы дзень гляджу на неба.

Ведаю, што здарыцца павінна,
але распавесці не магу я —
для кагосьці чую плач птушыны,
для кагосьці кулі плач пачую.

Пераклаў з расійскай Юры Несцярэнка

Леанарда ЮРГІЛЕВІЧ

У вагоне

Пасажырскі цягнік Гродна-Мінск спыніўся на невялікай станцыі. Быў душны жнівеньскі вечар, і ці з гэтай прычыны, ці з якой іншай, людзей у плацкартным вагоне не дабавілася. Ля расчыненага акна сядзеў Ён і ўглядаўся ў цемру. Неўзабаве на вольнае месца, а яны тут былі ўсе вольныя, усунулася Яна з дзвюма вялікімі сумкамі ў руках і адной маленькай цераз пляччо. Суседка была высокая і мажная.

«Як доменная печ, — падумаў Ён, — ад такога суседства будзе яшчэ гарачэй».

Устаў з месца і хацеў зачыніць акно. Вецер рвануў на лысіне маскіровачную пасму сівых валасоў, і яна заматляхалася, нібы сцяг капітуляцыі. Пачаў лэпаць па галаве, ловячы і ўладкоўваючы на месца непаслухмяную пасму. Акно засталося адчыненым, і скрозь яго сапацела гарачае паветра. Ён не зважаў, у Яго быў толькі адзін клопат: прыдаць галаве джэнтэльменскі выгляд.

«Дурань, забыўся папырскаць пасму жончыным лакам. Заўсёды так раблю, а гэта забыўся...», — падумаў разгублена.

Яна ўладкавала сумкі ля ног і тайком назірала за Яго марнымі клопатамі, затаіўшы ўсмешку ў кутках поўных губ.

— У вас лак ёсць? — спытаў з выглядам чалавека, якога засталі за непрыстойным заняткам.

— Прычоску будзеце рабіць? То ці варта, бо ўжо ж позна...

Ён адкінуўся на спінку сядзення і ўтаропіўся на суседку. Вочы ў яе былі чорныя, як памытыя расой вішні, з доўгімі, ледзь не да броваў, вейкамі. Шчокі круглыя, румяныя.

«Колькі ж Ёй гадоў? Ну, недзе да пяцідзесяці, пэўна, на дзесяць менш, чым мне. Каб не гэты канфуз з пасмаю, то можна было б пазнаёміцца, а так і слова мовіць сорамна... А які прыгожы на Ёй спартыўны касцюм! Пэўна, імпартны, хаця і ў нас ужо навучыліся рабіць. Бывае, не адрозніш...».

І раптам, калі яна нагнулася, каб нешта дастаць з сумкі, Ён са здзіўленнем убачыў, што спартыўныя штаны распораты па шву. Акурат на сцягне.

«О-о-о, будзеш цяпер насміхацца з маёй пасмы... Я таксама маю з чаго пасмяяцца...».

Распорка невялікая, сантыметраў на пяць, але ж вельмі прыкметная. Ён міжволі зажмурыўся. Калі адкрыў вочы, яна сядзела за столікам насупраць і, дастаўшы з сумкі прадукты, наважылася вячэраць. Ноздры прыемна казытаў пах вяндліны, свежага гурка. Усё накладзена на вялікую лусту хлеба.

«Не дзіва, што ў Яе такія пышныя формы! Есць, нібыта які касец. Скупярдзяйка! Магла б і мне прапанаваць штонебудзь, а так адна меле. А я дома забыўсяззабойку. Жонка сабрала, паклала на стол, а я забыўся. Заўтра з самай раніцы да начальства, а яно невядома калі адпусціць, так што, можа, толькі павячэраць і давядзецца... Раз такая сквапная, то няхай сядзіць з распоратым швом, не скажу. А мог бы, няхай зашыла б, а то як будзе ісці па калідоры, то і іншыя ўбачаць».

Яна ўплятала прысмакі за абедзьве шчакі і час ад часу пазірала на Яго:

«Вочы нейкія галодныя, як усё адно два дні не еў. Можа, пакарміць? Але з якой рацыі? Гэта мужчына павінен частаваць. Не, каб ужо надта спадабаўся, то можна было б, а так... Худы, са шчаціннем на твары, ды яшчэ гэта пасма, што павінна была замаскіраваць лысіну... І што за дурацкая мода? Усім жа відаць, што лысы, то падстрыжыся ты акуратна, зусім іншы выгляд будзеш мець. Усё маладзяцца гэтыя мужчыны, усё прыхарошваюцца. Бедныя... Мы хоць парык на галаву нацягнем, а ім толькі і застаецца, што пасмы ляпіць...».

Да Мінска заставалася якая гадзіна язды, і спаць пасажыры не збіраліся.

Нечакана зайшоў высокі элегантны мужчына ў белай сарочцы з кароткімі рукавамі і белых штанах.

— Пайшлі ў рэстаран пасядзім, — прапанаваў Ёй. — Там, можа, не так душна?

Гэта, з усяго відаць, быў знаёмы спадарожніцы.

— Пайшлі, — згадзілася.

«Як жа яна пойдзе з распораным швом?! — Ён ужо пашкадаваў, што не сказаў пра гэта раней. — А цяпер як скажаш?.. Ат, няхай, за гэта не аштрафуюць. Каб столькі і клопату... Не трэба было смяяцца з маёй пасмы...».

Яна вярнулася, калі цягнік набліжаўся да сталіцы. Была адна. Ён павесіў на пляччо дарожную сумку і накіраваўся да выхаду.

— А ў вас спартыўныя штаны па шву распораты, — шапнуў на самае вуха.

— Дзе?! — яе твар заліла чырвань.

— Там, — кіўнуў галавой.

— Вы ведалі і маўчалі?! — агледзела сябе і ўбачыла тое шво.

— А што? Я вам не муж, каб гаварыць пра такія рэчы. Распораты ды распораты.

— І я так хадзіла ў рэстаран?! Які жах!

— Дык не прагналі ж...

— Хам!

— Ну. Я з пасмай, што боўтаецца абы як, а вы з падзёртымі штанамі. Мы квіты. Трэба было не насміхацца цішком. Я ж бачыў...

Канец душнай ночы ён прасядзеў на вакзале, а калі гадзіннік паказаў восем, паехаў да рэспубліканскага начальства, якое пачынала работу ў дзевяць. Праз прыёмную з бялявай маладой сакратаркай зайшоў у начальніцкі кабінет і ледзь не папярхнуўся паветрам: за сталом сядзела Яна! Хораша прыбраная, з умелым макіяжам. Спачатку здзівілася не менш, чым Ён, а потым прыгожыя губы склаліся ў саркастычную ўсмешку...

Прымак

Худая, як рыбін хвост, Маня Кашулька не хадзіла, а лётала па сваіх Забэцьках: нарэшце яе дачка Ядзя сабралася замуж. Яна то ўжо даўно была гатовай, бо пераваліла за трыццаць, але жаніхі хату абміналі, каб яны долі не пазналі. І вось нарэшце Манін брат Сымон выпараў з халасцяцкай бярлогі Віцьку Шкіпідара з суседніх Ягнатцаў:

— Ледзь уламаў! — хваліўся сястры. — Кажу: колькі ўжо будзеш боўтацца, як трэска ў палонцы? Пара сям'ю заводзіць. Як у прымы пойдзеш, то станеш бабамі камандаваць, нібы які генерал... Так што ў суботу паведу ў сваты, рыхтуйцеся.

Фота www.tinkoff.ru

Не паспела Ядзя прыйсці з работы з калгаснай канторы, як маці з запечку радаснай весткай аглушыла:

— У суботу сваты будуць! Віцька Шкіпідар згадзіўся ўзяць цябе замуж. Ведаеш такога?

— Што?! Ведаю Віцьку і замуж за яго не пайду нават пад пісталетам! Брыдкі надта. Тоўсты, як камбайн, рыжы і рабаціністы, увесь твар нібы грэчкай абсыпаны.

— Авохці! А ты ж прыгажуня, што там казаць... Худая, нібы аглобля, твар пляскаты, нос шырокі, а на галаве валасоў усё адно як хто сеяў ды кінуў, недасеяўшы. Для мяне ты, вядома, прыгожая, але ж у людзей свае вочы ёсць.

— Не пайду я жыць у Ягнятцы, бо гэна вёска задрыпаная! Адтуль людзі нават парасят не купляюць.

— Дома будзеш жыць, Віцька прымаком стане.

— Ну калі так, то добра, на прымака я згодна. Толькі каб вяселле было як належыць: з вэлюмам, з машынамі, з лялькамі на капотах.

Маці ўмовы прыняла, і было ўсё: і вэлюм, і машыны, і лялькі. Жаніх быў у новым касцюме, які Маня купіла ў райцэнтры, бо свайго ён не меў, амаль да сарака гадоў дажыўшы.

— Яно, канешне, шкада грошы на пустадомка аддаваць, — казала Ядзі, — але нічога: як будзе тут жыць, то адробіць у дзесяць столак.

Кабета ні на кроплю не сумнявалася, што зяць, прыйшоўшы ў прымы, стане ёй падпарадкоўвацца, бо, так бы мовіць, жыцьме на чужой тэрыторыі, есці хлеб з чужога стала.

Ды падманулася. У панядзелак пасля вяселля Ядзя пайшла на работу, а Віцька ўсё хроп, ажно шыбы ў вокнах звінелі. Ледзь успарола, каб паснедаў ды падаўся ў калгасную майстэрню слясарыць.

Адслясарыўшы, вярнуўся, паеў і зноў плюхнуўся на ложак. Узяў пульт ад тэлевізара і, нібы пісталет, нацэліў яго на экран.

— Чаго, зяцёк, разваліўся? Атаву на аселіцы трэба касіць, ужо ўсе людзі даўно пакасіўшы, у куратніку страха цячэ, варотцы ў агарод паламаліся, а ты вылежваешся? Не, галубок, так не будзе!

— Што ты скрыпіш, старая? Я ў тваёй хаце і абагрэцца не паспеў, а ты ўжо ў работу ўпрагаеш. Дай прывыкнуць!

— І доўга будзеш прывыкаць?

— Мо тыдзень, мо два...

Маня бразнула дзвярыма, узяла ў пуні касу і сама пайшла касіць атаву. Яна і не бачыла, як вярнулася з работы дачка, паела і таксама ўзвалілася на ложак. Убачыла толькі вечарам.

— Уселіся на мой карак і будзеце катацца?!

— Мама, не ўмешвайся ў наша сямейнае жыццё! Мы лепш за цябе ведаем, што трэба рабіць!

Маня ноччу не змружыла вачэй, а раніцай зноў накінулася на зяця, папракала гультайствам.

— А чаго ты, цешча, уласна кажучы, ад мяне хочаш? Гэта атава, варотцы, страха і ўсё астатняе — яно маё? Не маё. То чаму я павінен клапаціцца?

Маня зноў усю ноч круцілася на мулкай пасцелі, яе галаву разрывалі думкі: «А і праўда, можа, трэба перапісаць на Віцю гаспадарку, тады яму ахвотней будзе даглядаць усё і берагчы».

Праз тры дні яны з зяцем накіраваліся ў райцэнтр да натарыуса і зрабілі патрэбныя паперы. Дадому ён вярнуўся сапраўдным гаспадаром усяго рухомага і нерухомага дабра.

«Ну вось, няхай гаспадарыць, няхай кіруе, я хоць адпачну», — думала Маня з палёгкай.

Але дарэмна радавалася. Назаўтра, прыйшоўшы з работы, Віцька зноў заняў назіральны пункт на ложку, па-ранейшаму ўзброіўшыся пультам. Цешча вачам сваім не паверыла. Яна ж думала, што зяць паесць ды возьмецца зграбаць і насіць з аселіцы сена, якое яна высушыла. Вечар жа вялікі, то потым можна і варотцы ў агарод паправіць, і страху ў куратніку залатаць.

На гэты раз не сварылася і не папракала, думала, што зяць яшчэ не ўвайшоў у ролю гаспадара, яшчэ не ўсвядоміў, якая на ім ляжыць адказнасць за ўсё-ўсякае.

Так мінуў тыдзень. Маня маўчала, толькі злосна зыркала з-пад ілба, калола Віцьку поглядам, як кінжалам. Але на яго гэта не дзейнічала, як і на Ядзю. Яны былі задаволеныя жыццём і не абцяжарвалі сябе ні турботамі, ні работай.

Нарэшце старая не вытрымала:

— Гультаіна, заваліна! — накінулася на зяця. — Ляжыш, каб ты каменем лёг, а ў гаспадарцы столькі работы, куды ні кінь — усюды клін! І ў хляве, і ў агародзе, і склеп трэба раманціраваць. Адна не паспяваю...

— А яно тваё? — абыкава мовіў Віцька. — Чаго ты так турбуешся пра чужое дабро? Твайго, цёшчачка, тут ужо нічога няма, так што сядзі ціхенька, як мыш пад венікам...

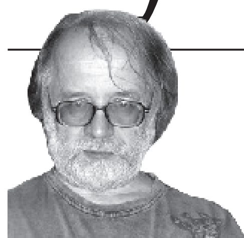
Кнігі Васіля Быкава ў электронным і аўдыёфармаце

У межах праекта «Лета з Быкавым», запачаткаваным Саюзам беларускіх пісьменнікаў і Kniharnia.by, тры аповесці класіка нацыянальнай літаратуры Васіля Быкава «Бліндаж», «У тумане» і «Пакахай мяне, салдацік» з'явіліся ў папулярных аўдыёфарматах (у тым ліку для iPhone, iPod, iPad).

Да ўсяго, чытачы могуць знайсці ў электронным фармаце ўсе выдадзеныя Саюзам беларускіх пісьменнікаў тамы з Поўнага збору твораў Васіля Быкава, а таксама яго зборнік-білінгву «Парадоксы жыцця» (па-беларуску і ў перакладзе на рускую мову Ірыны Шаўляковай).

На сайце Саюза беларускіх пісьменнікаў lit-bel.org можна бясплатна паслухаць першыя пяць раздзелаў кожнага з твораў Народнага пісьменніка Беларусі — раздзел «Бібліятэка / Аўдыёкнігі», а ў раздзеле «Бібліятэка / Электронныя кнігі» бясплатна спампаваць тэксты кніг.

Чужы твар

Вінцэсь МУДРОЎ

На дварэ панаваў красавік, самы яго пачатак. Снег кагадзе сышоў, пазначыўшы ходнікі зыркімі люстрамі лужын. У лужынах мыліся і адчайдушна цвыркалі вераб'і, на пачарнелых шкілетах дрэваў, якія стаялі ўздоўж вуліцы, гракалі вароны, падставіўшы пукатыя грудзіны зыркаму сонцу, і грай гэты сведчыў аб набліжэнні сапраўднай вясны.

Сцяпан Галабародзька міжволі прыслухаўся да бязладнага вераб'інага цвыркання і, азірнуўшыся, узбег па сходах. Дзверы з адчайным рыпам падаліся, і ў нос патыхнула кіслым пахам падлівы. Сцяпан скрывіў гімору, пастаяў крыху, звыкаючыся з гідным духам, і пайшоў мыць рукі.

Сталоўка, куды лагодным красавіцкім днём завітаў наш герой, была самай таннай у акрузе. У ёй звычайна абедалі студэнты, рабацягі трамвайнага дэпо, якое месцілася непадалёку, і небаракі-пенсіянеры. Збіраліся тут і апівуды, бо на ка́се прадавалі піва. Сядзелі яны ў дальнім куце, і касірцы даводзілася раз за разам сунімаць наведнікаў пагрозлівай фразай: «Зараз міліцыю паклічу!». Не дзіва, што герой азіраўся, узбягаючы па сходах. Сорамна ўсё ж вядомаму пісьменніку сілкавацца ў прасмярдзелай кіслай падлівай ядальні, якую мясцовыя жыхары называлі «мардоўняй». Варта, аднак, адцеміць, што Галабародзька быў вядомым пісьменнікам за даўнім часам. Цяпер жа ніхто і не згадваў ягоных празаічных зборнікаў і двух раманаў, якія калісьці з цяжкасцю напісаў і з яшчэ большай цяжкасцю выдаў.

Прысеўшы за вольны стол, пісьменнік агораў талерку гарохаўкі, падхапіў відэлец, збіраючыся распалавініць секунец, і замёр. Ля касы стаяў, трасучы рэдкай бародкай, калега — паэт Мішка Жабаедаў. Паэт праз тую бародку атрымаў мянушку Хошымін, але пагаліцца рашуча адмаўляўся.

«Прыгнаў нячысцік», — падумаў Сцяпан, увагнуўшы галаву ў плечы. Кволілася спадзеўка, што Мішка яго не заўважыць і сядзе дзе-небудзь здалёк, але паэт, уквеціўшы твар блазнаватай усмешкай, ужо ішоў да ягонага стала.

— Сцёпа, і ты тут?! — гучна выдыхнуў паэт, і празаік яшчэ больш сцяўся. — Ці не з жонкай развёўся? — калега-літаратар сеў поруч.

— Да сястры паехала, — няўцямна, пхнуўшы ў рот кавалак секунца, прагугніў Сцяпан і ў сваю чаргу запытаўся: — А сам чаго па сталоўках швэндаешся?

Хошымін адказаў не адразу. Пастукаў лыжкай па стале, кусnуў акраец чэрствай скібкі, нарэшце прамармытаў:

— Мая ў Трускавец падалася. На апошнія грошы.

Колькі часу елі моўчкі, утаропіўшы буркалы ў талеркі.

Жонка ў Жабаедава была зграбнай, прыгожай, насіла даволі рэдкае імя Антаніда і мела рэпутацыю непрыступнай жанчыны. Сцяпану яна здавён падабалася. Калісьці нават чыніў залёты, і ў выніку паскакаў ад той Антаніды кульгавым драздом.

— Марушка прыйшла! — закрычалі тым часам на раздатачнай, і да суседняга стала, вінавата лыпнуўшы вачанятамі, прымасцілася прыгорбленая бабуля. Неўзабаве да яе падышла касірка, паставіла перад порхаўкай талерку малочнага супу.

— Сорак гадоў на кухні адпрацавала. Прыходзіць калі-нікалі. Супам пакормім, — паведаміла, ні да каго не звяртаючыся, касірка. — Пенсія маленькая, і тую сын-п'янтос адбірае.

Порхаўка, няйначай, была глухаватай, бо жанчына прамаўляла занадта галасна.

— Дажыліся людзі да пустога канца, — паэт боўтнуў лыжкай у талерцы, ледзь чутна спытаў: — Што-небудзь пішаш?

Празаік насупіў бровы. Ён і ў лепшыя часіны, калі давалі ганарары, пісаў з натугай. Колькі ні сядзеў за сваёй раздзяўбанай «Эрыкай», а больш старонкі ў дзень нашкрамболіць не мог. І заўсёды з зайздрасцю пазіраў на калег, якія ў дзень выдавалі па дзесяць, а то і болей старонак. З кожным годам Сцяпан пісаў усё менш і менш, і ўрэшце, пару гадоў таму, задаў сабе пытанне: «А на якую халеру пішу?» — пасля чаго закінуў літаратурную творчасць. Прозвішча ягонае, праўда, зрэдзьчасу пракідвалася ў літаратуразнаўчых артыкулах, а аднойчы, ідучы па горадзе, Сцяпан пачуў здушаны шэпт: «Пісьменнік», — і такі ж здушаны смех за спінай. У вачах навачаснага пакалення пісьменнікі былі чымсьці накшталт блазнаў. І калі нехта пытаўся: ці не той ён Галабародзька, творы якога некалі вывучалі ў школе, літаратурны расстрыга крывіўся, усім сваім выглядам паказваючы, што занятак прыгожым пісьменствам быў памылкай маладосці.

— Пішаш? — удругарадзь запытаўся суразмоўнік, і Сцяпан, ачуўшыся, адмоўна страсянуў чупрынай.

— Я таксама завязаў, — паэт з утрапеннем зірнуў на шклянку з кампотам. — А для каго пісаць? Для іх?! — Жабаедаў гнеўнаўзрушанымі вачыма агледзеў сталоўку.

Пакуль літаратары елі, народу прыбавілася, а ў дальнім канцы хтосьці парываўся зацягнуць песню з рэпертуару Піліпа Кіркорава.

— Ёсць каму і без мяне пісаць, — Сцяпан сёрбнуў кіслага на смак кампоту. — Вунь, у вашым хаўрусе аж шэсцьсот штыхоў. Цэлы полк. І дзе столькі набралі?

Мішка Жабаедаў працаваў у рэдакцыі газеты і вымушаны быў уступіць у афіцыйны пісьменніцкі звяз.

— Ды дзе… — Мішка спахмурнеў, глянуў гэтым разам на порхаўку, прычым з такім абурэннем, што тая застыла з лыжкаю ў зубах. — Запісалі туды бібліятэкарак, загадчыкаў аддзелаў культуры, графаманаў з рэгіёнаў, гуманітарыяў акандыдачаных…

Глухаватая бабуляікнула, падвяла вочы, паволі апусціла галаву ў талерку з недаедзеным супам. Вакол зашумелі, касірка падбегла да самлелай гаротніцы і на пару яшчэ з адной жанчынай вывела старую на свежае паветра.

— Можна да вас прычаліць? — пляшывы, з тыднёвымі «ліхтарамі» пад вачыма, тыпус трымаў тацу з талеркай малочнага супу. На другую страву грошай, відаць, не хапіла.

— Ваш брат вунь дзе сядзіць, — Жабаедаў паказаў бародкай у дальні канец сталоўкі.

— Дык там усё занята, — пляша́к паставіў тацу на стол, з насцярогай, як тая порхаўка, сеў на край крэсла.

— Кажаш, завязаў, а сам зборнік выдаў, — незадаволена прабурчаў Сцяпан праз хвіліну. Празаік змучыўся чакаць — калі калега дап'е свой кампот. А той усё цадзіў і цадзіў, не адрываючыся ад шклянкі і звёўшы вочы да пераносся.

— Дык вершы немаведама калі напісаныя. І выдаў за свае кроўныя. Нават у цешчы грошы пазычыў. Не тое, што гэтыя, — паэт таргануў бародкай у бок апівуд. — Зайшоў днямі ў кнігарню… во такія таміны выдаюць, — Жабаедаў расчапераны пальцы, дэманструючы таўшчыню тамін. — І ўсё за дзяржаўны кошт.

— Вы пісьменнікі? — пацікавіўся пляшак, але творцы на яго нат не зірнулі. — Мы калісьці аднаму пісьменніку лецішча рамантавалі. Той таксама ўвесь час на калег лаяўся.

— А хто такі? Як прозвішча? — Сцяпан падхапіў тацу з посудам, збіраючыся ўстаць.

— Прозвішча не памятаю. Лысы, як я, і нос бульбінай.

— У нас, у літаратараў, амаль усе лысыя, — рагатнуў Жабаедаў, прылашчыўшы плех. Хацеў яшчэ нешта сказаць, але тут — рашуча, з нервовай інтанацыяй, — загаварыў Сцяпан:

— Добра табе… на працу ходзіш… зборнікі выдаеш. А ты на маю пенсію пражыві. Кампутар не магу набыць, — празаік з намогай падняўся на ногі.

— Знайшоў каму зайздросціць. Убіся ў маю шкуру ды пасядзі дзянёк у рэдакцыі. Вомігам аблысееш. Учора ледзь стрымаўся, каб не агрэць рэдактара дзіраколам. Уяўляеш, выклікае ў кабінет…

— Хочаце ў чужую шкуру ўлезці? Гэта можна, — перабіў Жабаедава сусед па стале.

— Як гэта? — ускінуў брыво паэт. Ён гэтаксама падымаўся на ногі, але прысеў на хісткае сталоўскае крэсла.

— А так… памяняецеся шкурамі, дакладней, тварамі, і высветліце — каму жыць лягчэй.

— Чуеш, Сцёпа? Вось табе і сюжэт. Уяўляеш, які вэрхал пачнецца, калі людзі тварамі абмяняюцца?

За сваё жыццё Сцяпан Галабародзька чуў шмат рознай лухты, але такога чуць не даводзілася.

— І доўга будзем з чужымі пысамі хадзіць? — запытаўся, расцягваючы зыкі.

— Думаю, дні на тры-чатыры, — сусед даеў суп і, узняўшы талерку, выліў рэшткі сабе ў рот.

Малюнак www.busy.org

Творцы мелькам пераглянуліся, Хошымін з вясёлым дакорам крэкнуў, пабег да касы і вярнуўся з трыма пляшкамі «Аліварыі».

Піва ўдарыла ў нос п'янлівым духам, і ў Сцяпана закружылася галава. «Сапраўды ніштаваты сюжэт. Такога, здаецца, у сусветнай літаратуры не было», — Сцяпану заманулася зараз жа пабегчы дадому, выцягнуць з антрэсоляў друкарку, заправіць у яе чысты аркуш. Ён нават пацёр далоні, утаймоўваючы прыбытае ўжо творчае натхненне.

— Ну а як гэта будзе тэхналагічна выглядаць? — з блазенскай усмешкай пацікавіўся Жабаедаў. — Хірургічным чынам будуць мардасіны мяняць, ці як?

— Не хвалюйцеся, усё надарыцца натуральным чынам. У сне. Будзеце спаць, а рысы вашых твараў пачнуць паволі мяняцца. Перш-наперш знікне бародка, — сусед кіўнуў на Жабаедава, і той міжвольным рухам крануўся падбароддзя. — А ў вас пачне адрастаць, — пляшак скасіўся на Галабародзьку. «Толькі казлінай барады мне і не хапала», — падумаў празаік, адрыгнуўшы піўным духам.

Жабаедаў са смяшком на вуснах напоўніў півам пластыкавы кубак.

— Выходзіць, калі мы са Сцёпкам сёння не заснем, дык ніякага ператварэння не адбудзецца?

— Нават калі адзін з вас не засне — нічога не адбудзецца, — пляшак схапіў бутэльчыну, дапіў піва з рыльца.

— Чуеш, Сцёпа? Спім сёння — як венікі прадаўшы, — пажартаваў Хошымін. — А галасы нашы зменяцца, ці будзем сваімі гаварыць?

— Вось заўтра прачнецеся — і аб усім даведаецеся, — суразмоўца зыркнуў на касу.

Паэт адкінуўся на прыслон крэсла, сплёў пальцы на карку.

— Ну абудзіліся раніцою, зірнулі ў люстэрка. Сцёпка ўбачыць мяне, я Сцёпку… і што нам параіш рабіць? — у голасе паэтавым не чулася ранейшай іроніі.

— Адранку сустрэнецеся, памяняецеся вопраткай…

— Добра, што поруч жонак не будзе, — падаў голас Галабародзька, — а то прачнуліся б кабеты з чужымі мужыкамі ў абдымку. А што яшчэ параіш зрабіць перад зменай аблічча?

Суразмоўца зноў зыркнуў на касу.

— Параіў бы ўзяць пару пляшак.

І літаратары, пераглянуўшыся, палезлі ў кішэні па грошы.

Ноччу Сцяпан ляжаў, закінуўшы рукі за патыліцу, і зацята ўглядаўся ў цёмную столь. Ад выпітага піва злёгку нудзіла, а ў нетрах страўніка нараджалася пякотка — праява застарэлага гастрыту. Але не гастрыт быў прычынай бессані. Вось бы напісаць апавяданне, а можа і цэлую аповесць пра ўсе тыя жарсці! Ужо і назву прыдумаў: «Чужы твар». Але мусіў ад яе адмовіцца. Не надта арыгінальная. У Абэ Коба такі раман ёсць. А яшчэ нядаўна з такой назвай серыял круцілі. Жонка глядзела, разявіўшы рот, бо ў фільме здымаўся ўлюбёны актор. Дымагарны, ці як яго там…

З чаго пачаць твор? Відаць, з таго, што на дварэ панаваў красавік і ў лужах адчайдушна цвыркалі вераб'і. Герой аповеду будзе ісці па вуліцы, прагавіта ўдыхаць пах таполевых пупышак, і сэрца ягонае парывіста заб'ецца ў прадчуванні нечага надзвычайнага. Потым герой зойдзе ў рэстарацыю з італійскай кухняй, замовіць пляшку ружовага «Argiolas» (бачыў тое віно на рэкламным праспекце), сядзе ў куце і будзе летуценна смактаць даўкае, з выразнымі фруктовымі ноткамі віно ды ўдыхаць пах ружаў гатунку дэ Рансар, якія будуць стаяць на стале. Малады кельнер пстрыкне запальнічкай, герой прыпаліць «Black&Gold» з залатым фільтрам і ў клубе шызага дыму ўбачыць Мішку Жабаедава. Прозвішча, вядома, давядзецца змяніць. А што потым? Потым у рэстаране з'явіцца… Хто ж там з'явіцца? Не сталоўскі ж алканаўт. Ды не. Гэта будзе высокая, падобная на жабаедаўскую жонку, кабета ў чорным капелюшы. Яна і раскажа пра тыя дзіўныя ператварэнні. А можа, адкінуць недарэчны гламур і напісаць так, як яно было на яве? Згадаць кухонны смурод, старую порхаўку, таго самага лысага алканаўта… Сцяпан крутнуўся на правы бок, заплюшчыў вочы, і ўваччу паўстала карціна: абмяняўшыся тварамі, яны з Жабаедавым стаяць у скверы насупраць сталоўкі і мяняюцца штанамі.

Пранізлівы вясновы вецер працінае навылёт, і сіняя Мішкава лытка прыкметна дрыжыць ад холаду. Пузень у Хошыміна як у бегемота, таму даводзіцца прытрымліваць чужыя штаны абедзвюма рукамі. I вось так, трымаючы неабсяжныя порткі, ён ідзе ў рэдакцыю Мішкавай газеты, адчыняе нагой кабінет галоўнага рэдактара, хапае са стала важкі дзіракол. «Чаму без стуку?» — пытаецца рэдактар. «Прынёс матэрыял на першую паласу». «Нумар ужо вярстаецца». «Спыніце вёрстку». «А пра што матэрыял?» «Пра тое, як са стапеля Балтыйскага завода імя Сярго Арджанікідзэ сыйшоў атамны дзіракол «Ленін»!». Пры слове «Ленін» ён б'е дзіраколам рэдактара па галаве, штаны спаўзаюць долу, і за спінай уляknута гойкае сакратарка — ці то ад таго, што шэф ляжыць пад сталом, ці то з тае нагоды, што супрацоўнік рэдакцыі стаіць без портак.

Сцяпан павярнуўся на спіну. I прымроіцца ж такая чмура. Паправіўшы падушку, бяссоннік зноў углядаецца ў столь. А сапраўды, калі б такое надарылася і ён, Сцяпан, паўстаў у Жабаедаўскім аблічы... Што б перш-наперш зрабіў? Вядома, што.... падкаціўся да Антаніды. Цяпер ужо на правах законнага мужа. Ды як падкоцішся, калі ягоная сімпатыя з'ехала ў Трускавец? Прыгадаўся даўні, поўны камароў і шашлычнага дыму вечар у Доме творчасці. Пісьменніцкая сябрына адзначала на беразе ракі юбілей аднаго з класікаў прыгожага пісьменства. Бясседны стол, як заўсёды, ладзілі на даўжэзным цыратавым абрусе, і атрымалася так, што яны прыселі на дубовы корч разам з Антанідай. Мужа якраз не было — паехаў з дэлегацыяй ва Украіну, — і Сцяпану сам лёс наканаваў падкаціцца да кабеты. Пагатоў яе крамянае сцягно пругка прыналася локця. Яны адышлі ўбок папаліць, і апанаваны гарачлівым юрам Сцяпан абхапіў рукой спакуслівыя сцёгны. Кабета, аднак, ухілілася ад пацалунку і пагардліва выдыхнула: «Ніколі гэтага не рабіце!». Пякучая крыўда ахапіла тады Сцяпана. Бедалака пайшоў да бясседнага абруса, выпіў нагбом шклянку гарэлкі, а калі, праз паўгадзіны, выпадкова ўгледзеў, як недатыка цалуецца ў кустах з вядомым бабздырам, нарысістам Маскалёнкам, кульнуў, пад бурныя воплескі прысутных, яшчэ шклянку і ўбіўся галавой у расяны мурог.

Пасля той п'янкі Сцяпана і пачаў даймаць гастрыт. Дзіўна, але рысы твару Антаніды дарэшты выветрыліся з памяці, і калі, высілкам волі, паспрабаваў іх згадаць, дык убачыў пляму, якая з кожным імгненнем набывала рэзкасць, і з нетраў свядомасці выплыла азызлая пыса апівуды. Пазначаная зялёнымі «ліхтарамі» вочы свяціліся злавесным агнём, а на бяскроўных, цёмна-ліловага колеру вуснах, ліпела падступная ухмылка. «Хочаце чужы твар займець? Гэта можна». Страшная здагадка перахапіла дыханне, напяла скуру на лабаціне. Там, у «мардоўні», з ім гаманіў Воланд! I на раніцу, зірнуўшы ў люстра, ён пабачыць не сваю фізіяномію, а казліную пысу Жабаедава! Уражаны, прыўзняўся на локці, пацёр падбародак, ды тут жа адагнаў бязглуздыя думкі. Сталоўскі апівуда, ясны перац, вёрз лухту, але, пазіраючы на ўтвораны не зацягнутымі шторамі прастакутнік вакна, вырашыў на ўсякі выпадак не спаць.

У цёмным прастакутніку гарэла самотная зорка. Нечакана яна задрыжэла, стала размытай, і гарачая далонь змахнула з вачэй няпрошаную слязіну. Бяссоннік убачыў раптам сябе самога, але на трыццаць гадоў маладзейшага. Седзячы ў паўзмроку «маласямейнай» кухні і паклаўшы на засланы газецінай стол агульны сшытак, ён пісаў сваё першае апавяданне. Пісаў прагна, натхнёна, штораз абломваючы грыфель алоўка. Кінь дурное, — хацеў крыкнуць сабе самому, — твая пісаніна нікому не патрэбная! Ты сконччыш жыццё, як тая порхаўка — увагнаўшы нос у дабрачынную сёрбанку. Аднак не крыкнуў, а толькі ўголас загадаў ужо сабе сённяшняму: «Не спі, не спі, браток».

Раніца выдалася пагоднай, і пакой праціналі сонечныя промні. Сцяпан з цяжкасцю раздзёр павекі, задаволена, да храбусцення ў костках, пацягнуўся, але тут жа вылез з-пад коўдры і пабег на нягнуткіх нагах да люстра. Пераведшы дых, выціснуў прышч на носе і рушыў у прыбіральню, гучна пляскаючы па падлозе босымі нагамі.

Душу вяртаючы да слова

Леанід ГАЛУБОВІЧ

* * *

«Як хораша душу сваю на шпацыр
Выводзіць на сабачым ланцужку».
Леанід Дранько-Майсюк

Жыцця —
як на выгул сабакі —
яшчэ засталося ў мяне,
і ўсе мае болі і страхі
адыдуць — і час мой міне...

Яшчэ раз начэпяць аброжак,
папусцяць крыху павадок,
і ўсцяж нагуляных дарожак
прайду я, спаволіўшы крок...

Ні даўнія крыўды, ні здрады,
што выпаўзуць з часу імжы,
парушыць не здолеюць ладу
сабранай у вечнасць душы.

Паднебны мой шлях незваротна
у тую сплыве далячынь,
куды і душу несмяротных
узносіць вышэй аблачын...

Адтуль я і буду мігцецца,
бы згадка з разбуджаных сноў...
I ў млечных грудзях маё сэрца
ачнецца — і пойдзе наноў...

12 лютага 2020

Альбомны верш

У Лявона быў сабака.
Ён яго любіў.
Бякай быў той ці не бякай —
ён яго не біў.

А заўжды па шорстцы гладзіў,
шорсткі насупроць.
Гадзіў цюцька ці не гадзіў —
прабачаўся скрозь.

I за гэта ён Лявону
ногі ўзімку грэў,
жыў без лішняга гамону,
надта не дурэў.

Так прыжыўся, бы не псіна,
а сябрук які,
без яго й булён курыны
есці не з рукі.

А, бывала, што й на вершы
мог натхніць няўзнак,
і няведама, хто лепшы
ў доме быў мастак.

А калі прыйшла часіна
развітацца з ім,
нечакана папрасіў ён
простае зусім:

«Пахавай мяне ў прылеску
ў цёмны час начны,
хай растуць з мяне пралескі
светлымі вачмі»...

Дружбе іх Лявон не здрадзіў,
дзякаваў за лёс,
просьбу сябравую спраўдзіў —
прах у лес аднёс.

Там, нябогу, на пагорку,
закапаў Лявон,
і завыў-заплакаў горка,
як сабака, ён...

Чорны крук з-пад хмары гракаў,
нібы смерць сама:
што ў Лявона быў сабака,
а цяпер — няма...

Але, колькі жыць ні будзе
на зямлі Лявон,
ён сабаку не забудзе
да апошніх дзён.

14 лютага 2019

* * *

Мне думкі ўласнай, што імкне ў прасцяг,
у часе не дагнаць,
яна ў Сусвеце —
маёй істоты сутнасны працяг,
як Божы дух у Новым Запавеце.

Аб чым яна? Аб тым, што лёс зямны
спасціг мяне і выстудзіў дарэшты,
што адгучалі гімны і званы
і ўжо пара парадкаваць парэшткі...

А ці з'яўлюся некалі яшчэ
ў якімсьці іншым вобразе ці стане?
О, гэта думка следам апячэ,
аднак жа, папярэдняй не дастане...

17 студзеня 2020

* * *

Светлай памяці паэтаў Васіля Гадулькі, Васіля Сахарчука і Алеся Каско

Няма ні Алеся, ні двух Васілёў.
Рой слоўнай журбы
па-над Жабінкай вісне —
над клёнам самотным і ўквеценай вішняй,
над ціхім райцэнтрам і блізкім сялом...

«Я тут, пеклаванцы!» — маху ім здаля.
«Вітаем, самотнік! I дзе ты цягаўся?»
«Ды вас выдаваў», — адкажу Васілям.
«Ну, выдаў, і — дзякуй. Цяпер далучайся...»

А як далучыцца і лішнім не быць,
і сеўшы, як роўны, за чаркай з цыгаркай,
пад вокам нябёсаў маўчаць пра нябыт,
прыпомніўшы лёс, нагаданы цыганкай.

Які неспасціжны зямны гэты свет,
а што ўжо казаць пра паднебны —
высокі?!
Знямее на вуснах людскі запавет,
але не Гасподні, што мае вытокі

з нязнанай прыроды, з таемных глыбінь,
чый дух жыватворны і неўміручы,
адкуль і абвесціць — як выдых: амінь —
твой вырак зямны і твой рок немінучы...

Што вышапчаш духам, не ўпішаш пяром
на дошку раённую гонару й славы...
I як жа шкада, што мы ўсё-ткі памром,
знямогшыся ў часе айчыннай патравы...

28 траўня 2020

Эпас 1937 года

паэты — расстраляныя
жывыя — чытачы

29 кастрычніка 2019

У ноч на Хрыстовае ўваскрашэнне

I я калісьці хадзіў па вадзе,
хлеб дзяліў і ўздымаў нямоглых...
А сёння сам скарыўся бядзе,
жыву з хваробай, трываю подлых...

I скажа Ён, як прыйду на схіл:
што я напісаў нявартыя страфы,
таму не хапіла мне духу й сіл
данесці свой крыж да сваёй Галгофы...

Ну, што ж, прыму я і гэткі кон,
як і той наслед чалавечы:
быць смяротнымі веку спакон
перад Ягоным абліччам вечным.

13 красавіка 2020

COVID-19

Пад вокнамі
расцвіла чаромха,
цягнецца, збялелая,
да балконаў хрушчоўкі.
На пятым паверсе
задыхаюся ад яе
саладжава-п'янкога водару...
А стары сусед,
звесіўшы галаву сівую
над кронай заснежанай,
кажа мне
непракашляным голасам:
«Здарова, Міхалыч!
Ці ты чуеш?!
Зусім не пахне сёлета
наша чаромха...»

4 красавіка 2020

* * *

Адно і тое ж — кожны дзень:
устанеш рана, ляжаш позна,
і покуль свой не збудзеш цень,
ты дзень свой доўжыш колькі можна...

А што за днём? Бяссоння ноч
з пакутным каяннем, і — роспач,
бо ўсё не так — наўзбоч, насторч,
не там, не тую сцежку топчаш...

I блякне постаць, і нутро
згасае, й сам ты паступова
ператвараешся ў нішто,
душу вяртаючы да Слова...

Што ж, гэткім ёсць тваё жыццё,
што млее ў вечнасці Сусветнай,
дзе Бог наш старазапаветны
з нічога зноў стварае ўсё.

11 траўня 2020

Перад зямным выраем

З часу свайго не вылеціш
пералётнаю птушкай

30 студзеня 2020

* * *

I там забудземся мы ўсе,
ў тым пасмяротным вечным сне —
ў суцяблінах траў, лістах, карэннях,
імху падмуркаў, сутарэннях,
наступных жыццях і тварэннях...

1 чэрвеня 2020

12 жніўня наш шаноўны аўтар, вядомы паэт, празаік і крытык Леанід ГАЛУБОВІЧ будзе адзначаць свае 70-годдзе. Жадаем яму натхнёнасці, здароўя, новых публікацый і яшчэ шмат-шмат гадоў да «зямнога выраю».

Дзень пачынаўся...

Уладзімір ХІЛЬМАНОВІЧ

Канапа

Канапа — адно з найвялікшых дасягненняў чалавецтва. На офіснай канапе развязваюцца найважнейшыя бізнесовыя пытанні, на хатняй канапе разыгрываюцца сямейныя жарсці, зачынаюцца новыя людзі. Бывае і наадварот. А бывае тое ды іншае і там і там. Ды няма нічога больш прыемнага, чым ляжаць на канапе і чытаць кніжку ці ўлюбёную газету. Для нармальнага чалавека канапа — гэта блакітная мара ўсяго жыцця паміж віхураў мітусні і тлуму: як прыемна на ёе класціся ўвечары пасля цяжкага дня, як соладка на ёй спаць, як прыемна з раніцы пацягвацца і лавіць асалоду выходнага дня. Канапа — родная сястра ложка, але куды больш шляхетная і выкшталцоная прадстаўніца сямейства мэблевых. Канапа — гэта паказчык заможнасці, аснова дабрабыту і камфорту, гэта альфа і амега ўтульнасці.

Юрка Балюк не меў сваёй канапы. Не меў ён і кватэры, хоць і быў выкладчыкам тэхнікума. Пятнаццаць гадоў халасцяцкага жыцця ў інтэрнаце зрабілі яго бурчлівым і раздражнёным, калі справа датычыла супрацьлеглага (дзіўнае слова, бо яго прадстаўніцы якраз зусім не супраць!) полу. Ён не заляцаўся да маладзенькіх юрлівых студэнтак, якія адмыслова апаналі на яго заняткі спакушальныя кароценькія спаднічкі ды іншыя аксэсуары адзення, якое ў летні час толькі з умоўнасцю можна было назваць верхнім. І не таму, што яны яму не падабаліся і не будзілі адвечнага мужчынскага памкнення. Расперазацца і разгуляцца яму не дазваляла працоўная прафесійная этыка. А на пошукі знаёмстваў у кнайпах і барах папросту не ставала грошай. Таму Юрка меў адну сталую каханку, на жаль, далёка, ажно ў Менску, да якой наведваўся перыядычна, на выходныя ці адпачынак.

Дарога да сталіцы яго заўсёды раздражняла і злавала: трэсціся ўсю ноч смуродным цягніком было сапраўды стамляльна, а аўтобусам, хоць і было ў два разы хутчэй, выходзіла дарагавата. На гэты раз ён выехаў у пятніцу начным цягніком. Яму яшчэ пашанцавала — касавокая касірка, ні то падміргнуўшы, ні то нешта глыкнуўшы, падкрэсліла ягоную ўдачу:

— Апошняе месца, малады чалавек!

— Апошняя ў папа́ жонка, — адразу буркнуў Юрка, але схамянуўся і ўслед адказаў рэверансам — ні то лагодным позіркам, ні то зычлівай усмешкай. Ажно касавокая дама бальзакаўскага веку заірдзелася. Якраз як тая чэхаўская гераіня, адзначыў у галаве Юрка: «Ёй упершыню ў жыцці пацалавалі руку, і яна не вытрымала...».

Уладкаваўшыся на верхняй паліцы перапоўненага плацкартнага вагона, Балюк адразу паспрабаваў заснуць, але марна. Знізу двое «пралетарыяў» расклалі на газету селядзец і абмяжоўвацца гэтым відавочна не збіраліся. У канцы вагона грала музыка. Насупраць кабета закалыхвала дзіця, якое маўклівасцю таксама не вылучалася, а ў тамбуры жаласліва скуголіў сабачка. «Пракляты цягнік! — пяшчотна падумаў Юрка. — Адкуль тут узяўся гэты сабака?»

— Пасцель браць будзеце? — бесцырымонна абарвала роздум тоўстая правадніца з носам Джаконды. Самадастатковыя «пралетарыі» адмоўна і рашуча захіталі галовамі, Юрка палез у кішэнь портак і, выцягнуўшы некалькі патрэбных паперак, размяніўся за звыклы камплект бялізны.

— Не забудзьцеся з раніцы сабраць і здаць! — замест «Добрай ночы!» прабубніла Джаконда.

Балюк заслаў адну прасціну, утрамбаваў у маленькую навалку куды большую падушку і, накрыўшыся з галавой другой прасцінай, змучаны цяжкім днём, урэшце заглыбіўся ў сон...

...Выйшаўшы на перон, дзе гуляў пранізлівы сівер, традыцыйны для беларускай сталіцы, якая «ўпэўнена глядзіць у будучыню», Юрка падняў каўнер і падаўся на прыпынак у кірунку Інстытута культуры. Яго пасія жыла ў тым мікрараёне ва ўласнай кватэры. Па дарозе ён адзначыў для сябе твары атлусцелых міліцыянтаў — у Менску яны чамусьці розніліся ад правінцыйных большай жлобскасцю, сваёй трыбухатасцю і нейкай азызласцю.

Праз дваццаць хвілін, знайшоўшы патрэбны пад'езд, ён не паспеў нават націснуць на патрэбную кнопку — дзверы расчыніліся, і ягоная Галя кінулася яму на шыю:

— Юрка, здароў, як ты ў час! А я думала, што будзеш толькі пасля абеду, а я якраз канапу купіла, учора заплаціла, а цяпер павінны прывезці, вось выйшла пашукаць каго, каб дапамог разгрузіць і занесці ў кватэру.

Такі пачатак не вельмі ўзрадаваў Юрку: Галя жыла на восьмым паверсе, і перспектыва пачаць дзень з таго, што цягнуць гэтую халерную канапу ўгару, душыцца і прэць, настрою не дадавала. Але куды тут дзенешся... Нічога — супакойваў ён сам сябе, зацягну, прыму душ, а там ужо адарвуся напоўніцу.

Машыну з мэбляй давялося чакаць гадзіны паўтары. Кіроўцам фургончыка, на якім вялікімі сінімі літарамі было напісана «Грузоперевозки — уют в каждый дом», быў балбатлівы мужык гадоў пяцідзесяці. Удвох з Юркам яны пацягнулі шырокую канапу да месца прызначэння. Канапа была цяжкая, так што даводзілася спыняцца на кожным паверсе. Урэшце яе даваладлі, балбатун атрымаў сваю дваццатку і на развітанне праспяваў да Галі: «С милым дома, с милым в бане, на тахте и на диване...». І закончыў:

— Жадаю, гаспадынька, каб канапа служыла доўга і не рыпела!

Падміргнуўшы Юрку, напяваючы сабе пад нос ужо нешта іншае, знік за дзвярыма.

У Юркі нібы камень з грудзей ссунуўся. Настрой у яго адразу прыўзняўся. За пару хвілінаў ён абадраў цэлафан з канапы і відавочна застаўся задаволеным сабой.

Фота www.mebelok.com

Канапа — родная сястра ложка, але куды больш шляхетная і выкшталцоная прадстаўніца сямейства мэблевых. Канапа — гэта паказчык заможнасці, аснова дабрабыту і камфорту, гэта альфа і амега ўтульнасці

— Ну добра, давай хуценька ў лазенку, а я зараз нешта на стол падрыхтую, — яшчэ болей прыбадзёрылася яго Галя.

Праз хвілін пятнаццаць Юрка, асвежаны прахалоднай вадой, ужо сядзеў на новай канапе і раскаркоўваў пляшку купленага яшчэ ў Горадні чырвонага віна. Ён узняў свой келіх і ўрачыста прамовіў:

— Ну, за тое, каб канапа не рыпела! — але не паспеў нават чокнуцца са сваёй пасіяй. У дзверы настойліва пазванілі.

На парозе з'явіўся здаравенны бамбіза, які, як стала зразумела з яго ласкавага позірку, таксама не чакаў тут Юркавай прысутнасці.

— Знаёмся, Юрка, гэта Віця, — не разгубілася Галя і дастала з сервант яшчэ адзін келіх. — Я табе пра яго расказвала.

Бамбіза ашчэрыўся і выціснуў з сябе нешта кшталту ўсмешкі.

Юркава далонь патанула ў яго агромністай руцэ.

«Такі адзін раз уваліць — і будзе дастаткова, — адзначыў Юрка, — чортава баба, нічога яна мне ні пра якога Віцю не расказвала. Курва, завяла сабе яшчэ аднаго хахаля!».

— Разумееш, Віцька, я якраз сёння канапу купіла новую, вось вырашылі замачыць пакупку, — залагоджвала далей Галя сітуацыю.

— Канапа — справа добрая, — адгукнуўся бамбіза і вывалак з поліэтыленавай торбы літровую пляшку «Сталічнай».

— Дай, Галя, шклянкі большыя, а то з гэтых мензурак мы будзем суткі піць.

Галя пайшла на кухню шукаць адпаведныя шклянкі, а Віцька нахіліўся да Юркі і сцвердзіў:

— Во файная баба, праўда!?

Юрка нават не знайшоўся, што адказаць на такую ні то нейтральна кампліментарную, ні то канфрантацыйную тыраду, ды ўжо з'явілася Галя з вялікімі шклянкамі і талеркай пакроенага сала.

Бугай адным рухам скруціў бутэльцы галаву і наліў гарэлку.

— Ну, то давайце шахнем за тое, каб гэтая канапа не рыпела!

Але выпіць зноў не ўдалося. У дзверы чарговы раз пазванілі. Галя падхапілася, і праз колькі секунд у пакоі з'явіўся яшчэ адзін госць — хударлявы хлопец гадоў дваццаці пяці ў старамодным турэцкім швэдары.

— Знаёмся, Генка — гэта Віктар і Юра, я тут сёння канапу сабе купіла, то вось сядзім з хлопцамі, адзначаем.

Юрка з Бугаём толькі пераглянуліся, а Галя пайшла яшчэ па адну шклянку. Сітуацыя набывала ўжо зусім гратэскавы гогалеўскі сюжэт. Не чакаючы тоста, Юрка схапіў шклянку і нагбом перакуліў змесціва. Запіў віном з першага келіха і стаў закусваць. Пабачыўшы гэта, агромністы Віцька імкліва зрабіў тое ж сама.

З'явілася Галя.

— А, вы ўжо выпілі без мяне, налівай, Віцька, па новай!

Бамбіза паслухмяна напоўніў шклянкі. Павісла маўчанне, якое нясмела перапыніў Генка:

— Ну што, хіба давайце вып'ем за тое, каб гэтая канапа доўга служыла і не трашчала!

Цяпер ужо Юрка не вытрымаў і адчайна ды агрэсіўна выскаліўся, нібы той сабака ў пасткі:

— Так, хлопцы, я прыехаў сюды здалёк, цягаў гэтую канапу і нікуды сёння адсюль не пайду! Бо ісці мне ў вашым горадзе больш няма куды, — і рэзка нагбом кульнуў налітае, маўляў, адна казе смерць.

Галя зачырванелася, але маўчала. Бамбіза Віцька замест таго, каб прыкончыць Юрку адным ударам свайго магутнага кулака, нечакана разгублена стаў апраўдвацца:

— Ну, ты прабач, мы ж не ведалі... Слухай, ты не супраць, калі мы пасядзім яшчэ, даб'ем гэтую бутэльку?

— Дап'ем канешне, не звяры ж, — прыкметна палагодней Юрка, адчуваючы, што ініцыятыва канчаткова пераходзіць у ягоныя рукі.

Яшчэ праз паўгадзіны, прыкончыўшы пляшку і закусіўшы, абодва хлопцы развіталіся і пайшлі. Бамбіза перад адыходам паспеў яшчэ шапнуць Юрку:

— Ты ўжо правер сёння гэтую канапу як след.

Пасля такога наказу і адыходу канкурэнтаў Юрку чамусьці агарнула абыякавасць і нейкая інфантыльнасць. Пакуль Галя мыла посуд, ён дапіў проста з бутэлькі віно, не скідваючы адзення, разваліўся на новай канапе і праваліўся ў іншае вымярэнне. Сніліся яму плацкартны вагон з вялікім надпісам «Грузоперевозки — уют в каждый дом» і Віцька-бамбіза ў форменным кіцелі і фуражцы чыгуначніка. На адной з верхніх паліцаў сядзела Галя і цалавалася з тоўстай правадніцай-Джакондай. А ў тамбуры жаласна скуголіў сабачка...

Раніца дырэктара

Дзень пачынаўся як звычайна. Лявонці Сцяпанавіч увайшоў у свой кабінет, звыклым рухам адкаціў мяккае крэсла, бухнуўся ў яго і пад'ехаў бліжэй да стала. З лянівасцю задаволенага сабой і навакольным светам чалавека ён пачаў раскладаць свежую пошту: некалькі запрашэнняў, стос газетаў, сярод якіх вылучаліся пяць асобнікаў «Советской Белоруссии», і яшчэ ліст, спрэс заклеены маркамі — ажно з далёкай Кубы. Лявонці Сцяпанавіч Крывашапка быў дырэктарам мястачковай школы, якая лічылася ўзорнай у раёне. За выдатныя дасягненні колькі гадоў таму ён у ліку іншых актывістаў «Белай Русі» быў узнагароджаны паездкай за акіян — ажно на «востраў Свабоды». Пасля гэтага візіту на адрас школы з Кубы рэгулярна прыходзіў канверт з часопісам «Хувентуд» на гішпанскай мове, асобныя нумары якога Лявонці Сцяпанавіч нават не распячатваў. На гэты раз ён, аднак, разадраў канверт і выцягнуў не патрэбны яму асобнік на незразумелай мове. На вокладцы быў змешчаны партрэт гераічнага камандантэ з дзяўчынкай на руках. Лявонці Сцяпанавіч не стаў нават гартаць часопіс і пляснуў на стол.

Дырэктару было крыху за сорак гадоў, але выглядаў ён на старэйшага. Характэрная лысіна, пузаты жывот і вечна пакамечаны гарнітур выдавалі ў ім тыповага кіраўніка адказнай структуры, ячэйкі выхавання беларускага грамадства. Гонарам дырэктара быў тэлефон, які злучаўся голаснай сувяззю з кабінетам сакратаркі. Яго два гады таму прэзентаваў школе спонсар — раённы завод электраапаратуры. Дзякуючы гэтаму тэлефону Лявонці Сцяпанавіч урэшце адчуваў сябе высокім начальнікам. У маладыя гады кар'ера яго развівалася па ўзыходнай. Крывашапка быў камсамольскім актывістам і марыў пра сур'ёзнае кіроўнае месца. Але тут ляснуўся Савецкі Саюз, і замест ідэалагічнай працы ён быў змушаны ісці працаваць простым настаўнікам гісторыі ў аддаленай вёсцы раёна. Там ён прапрацаваў некалькі гадоў, але пасля першых прэзідэнцкіх выбараў спакваля пачаў выбірацца наверх. Яго заўважылі і неўзабаве ацанілі. Урэшце дабраўся і да пасады дырэктара школы. А там, глядзіш, і ў раённы цэнтр запросяць...

— Лявонці Сцяпанавіч, да вас наведнік, — перапыніў яго салодкі роздум голас сакратаркі Зіначкі ў гучніку тэлефона. — Пускаць?

— Пускайце! — крыху незадаволеным голасам чалавека, якога адарвалі ад важных дзяржаўных спраў, прамовіў дырэктар. Калі праз дзесятак секунд у кабінет увайшоў чалавек, ён нават не адарваў вачэй ад стала. Гэта была яго звыклая манера абыходжання з ніжэйшымі па рангу. Пра прыезд вышэйшага начальства Лявонці Сцяпанавіч заўсёды ведаў загадзя ад сваёй швагеркі Пятроўны, якая працавала ў раённай структуры адукацыі. Таму да такіх візітаў ён быў заўжды падрыхтаваны, а школа — вылізана і вычышчана да таго самага ўзорнага выгляду.

— Лявонці Сцяпанавіч? — пачуў ён роўны жаночы голас. Тое, што «наведнік» аказаўся жанчынай, яго не здзівіла: у адукацыйных установах яшчэ з бэсэсэраўскага часу павялося так, што асоба не мела плоці — жанчына ўсё роўна называлася «дырэктар», «касір», «бухгалтар», «наведнік» і гэтак далей.

— Крывашапка?! — голас відавочна дабавіў металічных нотак і прагучаў ужо амаль над вухам, так што дырэктар здрыгануўся і амаль што не падскочыў. Ён нарэшце ўзняў маленькія вочкі і... ледзь не аслупянеў. Пасярод ягонага кабінета стаяла высокая сімпатычная брунэтка. Наведніца была амаль голая — на ёй былі толькі доўгія скураныя боты, ружовыя трусікі, якія ледзь прыкрывалі самае патаемнае, і класічныя строгія акуляры. Чорныя валасы былі дасканала сабраныя і замацаваныя ззаду нейкімі мудрагелістымі зашчэпкамі. Лявонці Сцяпанавіч ледзь не аслеп ад яе падцягнутага жывата і белі стромых грудзей. Сонца з шырокага вакна адбівала промні ад зграбнай жаночай фігуры яму проста ў твар.

— Дык, значыць, вы і ёсць дырэктар гэтай школы, — тонам, які не пакідаў сумневу ў перавазе, працягвала таямнічая і дзіўная наведніца.

— Так, Лявонці Сцяпанавіч Крывашапка! — адрапартаваў збянтэжаны дырэктар. Ён памкнуўся прыўзняцца, але ножка крэсла паехала, і ён нязграбна зваліўся назад. — Прабачце, сядайце, калі ласка! — дырэктар з другой спробы ўрэшце ўскочыў і паслужліва падсунуў суседняе крэсла незнаёмцы.

— Гэта вы тут суткамі сядзіце, праціраеце порткі, мне няма калі рассядацца! — сказала, як адрэзала, тая і прайшла па дырэктарскім кабінеце да акна. — Дзяржаўныя інтарэсы трэба пільнаваць!!!

Дырэктар абліваўся халодным потам, думкі ў яго галаве мільгалі, як касяк маленькіх рыбак: «Няйначай з аблана прыслалі; каб з раяна, то Пятроўна папярэдзіла б. А можа, і з самой адміністрацыі... Апошняе слова «...прэзідэнта» цюкнула яму ў скронь, нібы куля.

— Прабачце, а як вы сюды прыйшлі? — дырэктар хацеў сказаць «голай» і ледзь не вымавіў гэта, але ў час схамянуўся і няўклюдна закончыў: — Пешшу?

— Не, я на машыне прыехала. А плашч пакінула ў вітальні вашай сакратарцы, каб яна пачысціла, дарогі тут у вас чорт ведае якія, раз толькі вылезла з машыны — і забрудзіла крысо.

«Значыць, здалёк», — дапяў Лявонці Сцяпанавіч і ледзь не здранцвеў ад сваёй страшнай здагадкі.

— Буду ў вас куратарам, — канкрэтызавала брунэтка. — Мяне завуць Маргарыта Артураўна.

— Вельмі прыемна, — выгнуўся ў паклоне дырэктар. — А скажыце, калі ласка, што вы будзеце курыраваць: выяўленчае мастацтва, эстэтыку ці, можа, увесь культурны працэс? — ліслівa, стараючыся зрабіць ускосны камплімент грознай незнаёмцы, далікатна запытаўся Лявонці Сцяпанавіч.

— Я буду курыраваць ПВП — пачатковую вайсковую падрыхтоўку, — расшыфравала Маргарыта Артураўна. — І пачынаць, відаць па ўсім, будзем з настаўнікаў і адміністрацыі школы. Вось вы, прыкладам, колькі разоў можаце адціснуцца ад падлогі? Напэўна, разоў пяць, не больш? Прадэманструйце!

Дырэктар зусім збянтэжыўся, але голас Маргарыты Артураўны не пакідаў выбару. Ён паслухмяна прыняў адпаведную пазіцыю і, ледзь адціснуўшыся тры разы, знясілена ўпаў на дыван.

— Я так і ведала... — з'едліва прамовіла суровая куратарка. — Уставайце ўжо, гэта вам не пузам аб Зіначкін жывоцік ляпаць!

Дырэктар ускочыў як уджалены. Адкуль яна ведае? Няўжо Зінка здала? Як яна магла... Прыгрэў змяю, падвысіў ёй заробак. Не, не магла, не ў яе інтарэсах. А можа, гэта ўвогуле які шантаж, і гэтая дамачка зусім не з аблана і не з адміністрацыі?.. Таму яна і голая. Здымуць зараз праз акно на відэа, а потым даказвай, што гэта не ты яе распрануў. Страшная версія зусім падкасіла яго — дырэктар плюхнуўся ў крэсла і ледзь не страціў прытомнасць.

Але брунэтка і не думала развіваць сэксуальную тэму.

— Вам што, кепска? — голас Маргарыты Артураўны крыху палагоднеў. Яна падышла да стала і, націснуўшы адпаведную кнопку, загадала:

— Зіначка, шклянку вады, і прыспешцеся!

Праз паўхвіліны перапалоханая сакратарка прынесла шклянку вады, а заадно і пачышчаны плашч сталёвага колеру. Куратарка ўзяла вопратку, накінула плашч на сябе і нарэшце села насупраць праз стол — нібы следчы на допыце.

— У вас колькі ў школе сябраў БРСМ у старэйшых класах?

— Семдзесят адсоткаў, згодна з даведзенай дырэктывай аблана, — адрапартаваў, глыкнуўшы вады і крыху акрыяўшы, Лявонці Сцяпанавіч.

— Я не пытаюся вас пра працэнты, скажыце ў лічбавым эквіваленце!

Дырэктар палез у верхнюю шуфляду і выцягнуў паперы — сто семдзесят... не, ужо сто восемдзесят чалавек.

— Добра, а колькі з іх выбягае стометроўку з 13 секунд?

— Я не... не ведаю, — збянтэжыўся зноў дырэктар. Але на сэрцы яму крыху адлягло. Калі яна задае такія пытанні, значыць, гэта не сэксуальны шантаж. Сапраўды, нейкая новая праверка, новы куратар. Але хто яе прыслаў? Дырэктар упершыню асмеліўся зазірнуць у вочы куратарцы, але тут жа перавёў іх ніжэй і, не вытрымаўшы відовішча голых грудзей высокапастаўленай асобы, зусім апусціў долу.

— Я бачу, справа фізічнага выхавання ў вас тут зусім запушчана, — працягвала сваё Маргарыта Артураўна. — А як з веданнем ангельскай мовы? Чаму ў вас да гэтага часу на школе па-ранейшаму вісіць «Добро пожаловать!»? Расейшчына больш не актуальная, як мага хутчэй перарабіце па-ангельску!

— Прабачце, мы не паспелі... — пачаў апраўдвацца зусім заблытаны Лявонці Сцяпанавіч.

— У іншым месцы будзеце расказваць, — перапыніла яго куратарка. Тут яе позірк упаў на кубінскі часопіс.

— Вы што — кастрат? Я хацела сказаць: прыхільнік Кастра?

Дырэктар, збіты з панталыку такім пытаннем, нічога не змог адказаць, а толькі стаў адмоўна хітаць галавою.

— Праўдападобна, вы зусім не чытаеце ўрадавых газет!? Вы не ведаеце, што ў нас кардынальная змена арыентацыі?! Праз тры месяцы запланаваныя поўнамаштабныя вучэнні з НАТАм.

Агаломшаны, счырванелы, як бурак, Лявонці Сцяпанавіч маўчаў — ён сапраўды не чытаў апошнія месяцы ніякіх газет, не лічачы гараскопаў і прагнозу надвор'я.

— Мабілізуйце ўвесь адміністрацыйны рэсурс! Сітуацыя сур'ёзная. Не спіце тут! І памятайце: галоўнае — гэта фізічная падрыхтоўка! Тыдні праз два пастараюся зноў да вас прыехаць. — Маргарыта Артураўна рэзка ўзнялася з-за стала, яшчэ раз бліснула сваім дасканалым целам праз разрэз плашча ды імкліва выйшла, ляпнуўшы дзвярыма.

Некалькі хвілін дырэктар сядзеў як укопаны, потым памаленьку выбраўся са свайго крэсла і, сагнуўшыся, каб яго не ўбачылі з вуліцы, падабраўся да акна. Ён асцярожна зірнуў на двор і ўбачыў хвост машыны, што выязджала са школьнага двара. Гэта быў «Мэрсэдэс» сталёвага колеру, такога ж, як і плашч Маргарыты Артураўны.

Лявонці Сцяпанавіч вярнуўся да стала, выцягнуў з ніжняй шуфляды стос кубінскіх часопісаў і стаў драць іх на як мага драбнейшыя шматкі. Пакончыўшы з праклятым «Хувентудам», ён скінуў пінжак, апусціўся на дыван і, цяжка сапучы, стаў адціскацца ад падлогі...

Фота www.mytravel.by

Напярэдадні

Рычард БЯЛЯЧЫЦ

Ты і верш

Мне падабаецца, што верыш:
На гэтым свеце мы адны.
Па слову роднаму,
Па вершу
Збірала ў сонечныя дні.
Пяшчотна рукі падбіралі
І вочы, колькі поўдзень плыў,
У пацеркі,
Вянкі,
Каралі,
Каб пад вясёлкавы матыў.

З шуфляды і з-пад пакрывала
Праз ноч вымала,
Хоць на міг.
Нібы па тварах,
Пазнавала
Па рыфмах,
Вобразах ты іх.

Ты бачыш вернасць,
Чуеш згоду,
Плячо сяброўскае яго.
Бо верш прыходзіць назаўсёды,
Ён з дома болей ні нагой.

Ён твой і мой —
Мы помніць будзем.
Не абібока, не гультай.
А на дарогу добрым людзям
Не пашкадуй,
Перачытай.

Мне Вас шкада

Быў верасень на словы не такім
Багатым
І на сонца дужа рэдкім.
Мне Вас шкада,
Таму што скразнякі
Са свежым урываюцца паветрам.

Лягчэлі кроны,
Думалі яны
За жураўамі паляцець над полем.
Мне Вас шкада,
Таму што будуць дні
На твары незнаёмыя ўсё болей.

І застаюся паміж зор адзін
На ростанях зямных,
Але на волі.
Мне Вас шкада,
Бо жураўліны клін,
Як міг,
Не паўтараецца ніколі.

Не трэба мне паўсвету аднаму,
А Вам бы — журавінныя каралі.
Мне Вас шкада,
Напэўна, і таму,
Што Вы былое сёння шкадавалі.

Напярэдадні

Алене Пасюце

Беларускія думкі мае
Вы ў букет падбіралі жывымі.
А дзе красак крыху не стае,
Аздаблялі прыгожа сваімі.

Не цвіла кампазіцыя дзе,
Дзе прыязную ўсмешку ні стрэне,
У крынічнай чысцюткай вадзе
Беларускасць
Пускала карэнне.

Там пялёсткі да рук, да вачэй,
Прыпадаючы, быццам пара ім,
Станавіліся толькі ярчэй
Па бялюткім прыснежаным краі.

Напярэдадні светлых Каляд
Пад марозным блакітным парывам
Чуць імя ракатлівае рад
Побач з Вашым
Здаўна лёгкакрылым.

Будзе словаў няшмат.
Іх найперш
Бог пасыпаў
Бацькоўскаю жменяй.
Як бясконцы Сусвет,
Стане верш
Мой і Ваш
У імя прадаўжэння.

Малая радзіма

І будзе маліцца зямля
На ноч
І марозным світаннем.
Малая радзіма мая
З каленяў ніколі не ўстане.

Пад хмарамі не пазнаю
І край,
І дзяржаву,
І крэсы.
Цяпер жа радзіму маю
Ніхто і нішто не ўваскрэсіць.

Хоць потым нямала падкоў
Пазбілі ад «аз», «букі», «ведзі»,
Усе мы з былых пастушкоў,
Хто сноў на зары не дагледзеў.

Бацькі не забралі з сабой,
Сама ж бараніцца не ўмела.
Вялікі завоблачны боль
Радзімы маёй утравелай.

Зацьменне.
Крычы-не крычы,
Пішы-не пішы.
Не паможа.
І думай-не думай аб чым...
Парай мне
І злітуйся, Божа.

Тут

Тут атуліўся нябесны абшар
Па-над святою Гародняй:
Вершы свае прамаўляе святар
Па-беларуску сягоння.

Голас у цемру свячэннем урос
І спавядаецца роўна.
Слухае класік
І вечны Хрыстос,
Што прызямліўся ля Нёмна.

Чуюць анёлы,
І слухае люд
Годны,
Цярплівы,
Суровы.
Перад Сусветам нязведаным тут
Добра мне з роднаю мовай.

Упершыню я паэта такім
Чуў,
Бы па краі ён крочыў.
Словы матуліны
Беглі ў радкі,
Стаўшы малітвай аднойчы.

Жанчына ў чорным

Сябры высакародныя мае,
Трывае скрозь нябеснае павека,
А Ігара Жука нам не стае —
Прафесара, руплівцы, Чалавека.

Вялікі Нёман стаў тады хмурней,
І горад запаволіў крокі злёгку,
Калі згубіўшы ўсмешку,
Пабяднеў,
Бы неба
На няўрымслівую зорку.

Між намі сталі толькі дзве зімы.
Па Млечным Шляху,
Нібыта па пляцы,
Пайшоў адсюль паломнікам,
А мы
Вярнуліся, яго каб дачакацца.

Навошта неразумная зіма
Прыходзіць на яго приступкі мела.
Не бачыў аніколі, а пазнаў
Жанчыну ў чорным
У Сусвеце белым.

Ні ўчора і ні сёння не прыйшоў.
Не запрашаю, не віню, не дакараю..
Лягла касынка чорная лясоў
На лоб зіме самой
І небакраю.

* * *

Неба наранку шырэй і глыбей,
Спаць не збіраецца вечар.
Чым жа пакрыўдзіў учора цябе,
Не здагадаўся аб нечым?

Мне спавіваць,
Як дзіця, дапазна
Верш для цябе адмысловы.
І на сябе не падобна вясна
Позіркам, крокам
І словам.

Горад не родны.
І вецер чужы
Хмараў не можа напіцца,
Зносіць з вачэй у пясок капяжы,
Што нараджалі крыніцу.

Але рыхтуе ўваходзіны шпак,
Зайцаў касцёр на паляне.
Будзе назаўтра ў ваколіцы так,
Як
Пры сустрэчы ты глянеш.

Вернецца потым пад сонца здалёк
Напаўзабытая вера.
Кроны захмеліць бярозавы сок,
Вуснаў
Спахопіцца
Бераг.

Прадчуванне

Мне нажурчэла крыніца,
Жаўранак цвердзіў пра гэта:
Штосьці павінна адбыцца
Ў сіняй бясконцасці свету.

Зоркі, аднак, не знікаюць
Болей няхай з-пад нябёсаў.
Здымкі жаўцеюць на памяць,
Дзе я шчаслівы і босы.

Пахнуць дарогай святліцы,
На падаконніку — краскі.
Не перастануць іскрыцца
Згадкаю вочы
І ласкай.

Штосьці адбыцца такое
Ў свеце бясконцым павінна.
Бог дакранецца шчакою
Да сінявокай краіны.

Перапынак

Прайшло маіх гэтулькі зім,
Як след ад парога зачаўся.
Бяру перапынак ва ўсім:
У словах, дарогах, у часе.

Мяне не чакайце цяпер,
Ні вочы,
Ні гусі,
Ні зоры.
Я дзікі на вольніцы звер,
У пушчы прыжыўся каторы.

А людзі спаткаюць ля рэк
Сляды, што здадуцца сваімі.
Я снежны цяпер чалавек
Без хаты, прапіскі, без імя.

Малюся агню і вярбе,
Забуду і славу, і крыўду.
І толькі насустрач табе,
Успомніўшы светлае, выйду.

Ва ўсім перапынак,
Але,
Калі загрукочуць ільдзіны,
Там будзе ўзыходзіць
На шкле
Дыханне
Маё
І Радзімы.

Прызнанне

Чамусьці жадаю прызнацца
Прышчучынскае старане:
Дануту Бічэль у палацы
Чытаць сімвалічна ўдвайне.

Ляцяць жураvы беспрыстанку —
Відацца з вялікіх акон.
На ганку Марыся і Янка,
Яна маладая
І — ён.

Два крокі да светлай радзімы,
Да Нёмна не болей, чым тры.
Каб бачыць, дзе ногі вадзілі,
То хмары з нябёсаў сатры.

Зайздросціць высокай сталіцы,
Любові, каханню...
О, не.
Хутчэй побач з ёй падзівіцца
Бясконцай вясне будзе мне.

Пад вокладку роднае хаты
Тут не зазірнуць я не мог,
Каб ведаць,
Што гэта пачатак
І песні,
І дня,
І дарог.

Берлін, Барысаў і касцюмы

Лявон ВАЛАСЮК

Іванаў бацька, Мікола, дайшоў да Берліна і ў самыя апошнія дні вайны трапіў у шпіталь з кулявымі раненнямі ног. Пашчасціла, што выратавалі, не застаўся інвалідам і вярнуўся ў родную вёску, нават не пакульгваючы, але ж...

У Берліне яшчэ да ранення перахапіў сабе салдат у разбітым дашчэнту магазіне два файныя трафейныя касцюмы. Яны былі пашыты на яго, высокага і плячыстага вясковага хлопца. Вельмі ўжо ж спадабаліся Міколу касцюмы. Адразу падумаў пра вяселле з чарнявай дзяўчынай-аднавяскоўкай Надзеяй, якая ў марах даўно не давала яму спакою. У рэдкія хвіліны адпачынку ўспамінаў хлопец яе мілагучны голас і добразычлівую ўсмешку.

...Калі франтавік-артылерыст выпісаўся са шпіталю і вярнуўся ў часць, касцюмаў у чамадане не аказалася: нехта «прыбраў іх да рук». Па схуднелай шчацэ салдата спаўзла тады скупая сляза. Было крыўдна, бо зрабілі гэта, хутчэй за ўсё, свае, тыя, хто ведаў пра абноўкі.

Іван атрымаў позву ў войска ў канцы шасцідзясятых, акурат пасля вядомых падзей у Чэхаславакіі. Пачынаў службу ў «Печах» пад Барысавам. Праз паўгода, спазнаўшы ўсе «тяготы и лишения военной службы», стаў сяржантам.

Івану Трацьцяку, сціпламу вясковаму хлопцу, напачатку цяжкавата было прызвычаіцца да новага ладу жыцця. Дапамагала вясковая трывучасць ды фізічная загартоўка.

Пасля вучэбкі былых курсантаў адпраўлялі ў розныя куткі Саюза. Шмат іх трапляла і на тэрыторыю краін Варшаўскай Дамовы. Івану, статнаму сяржанту-выдатніку, як і ўсім, хто павінен быў служыць за мяжой, выдалі новую, з іголачкі, форму. Перспектыва пабачыць свет, як некалі бацька, спачатку парадавала. Але ж хутка такое жаданне знікла. Віной таму стала дзявочае пісьмо.

— Таварыш капітан, — звярнуўся малодшы сяржант да свайго камандзіра, капітана Віняградава, — дазвольце застацца дома, у роднай Беларусі! Тут з мяне будзе больш карысці.

— Заставайся, калі ты такі дурань!.. — нечакана згадзіўся капітан. — Іншыя спяць і бачаць сябе за мяжой. Можаш здаваць форму...

Далейшую службу Івана адправілі праходзіць у вучэбны цэнтр на танкавы палігон, які знаходзіўся ў лесе далёка ад дарог.

Падраздзяленне абслугі ў трыццаць чалавек займала невялікую цагляную казарму. Сярод «служывых» былі і такія, што «дабівалі» 4-х і 3-х гадовыя тэрміны. З імі лепш было не перасякацца...

Служба ішла будзёна: амаль кожны дзень адно і тое ж. На хрыпучым прайгравальніку ў ленінскім пакоі ляжала ўсяго адна кружэлка з вядомай да асатанення песняй «Жил да был чёрный кот за углом...». Яе слухалі па дваццаць разоў запар. Часцей гэта адбывалася ў суботу і нядзелю альбо з нагоды дня народзінаў таго ці іншага з бывалых служак. Во тады ўжо песня гучала да паўночы, пакуль нехта не здымаў яе з прайгравальніка і не хаваў да наступнага «свята».

«Чорны кот» за кароткі час выеў Івану ўсе мазгі. Ён не разумеў, як не звар'яцелі ад гэтай настырнай мелодыі «дзяды», якія былі на апошнім тэрміне службы.

Наводдаль ад палігона была вёска, з якой мясцовыя дзяўчаты напрасткі прабіраліся на танцы ў пасялковы клуб.

...Аднойчы Іван з вечара нёс варту і напаткаў трох прыгажунь.

— Стой, страляць буду!.. — выкрыкнуў сяржант і зняў з пляча аўтамат. — Хто такія?!. Тут нельга хадзіць!..

Парушальніцы ляснога спакою прыпыніліся, нічога не разумеючы. Яны не прывыклі да такіх адносін ад вайскоўцаў, таму абурыліся. Адна, крыху старэйшая, насмешліва кінула сяброўкам:

— Салдацік зусім малады, не разумее, што з намі трэба сябраваць...

Сяброўкі весела засмяяліся і пайшлі далей сваёй дарогай. Іван жа доўга глядзеў ім услед. Няёмка адчуваў сябе ў выцертым, падноўленым металічным «драпаком» шынялі ды кірзавых ботах. Вось каб у клуб з імі, каб мадняцкі касцюм ды кашуля пад гальштукам!..

Палігон ажываў, калі праходзілі вучэнні.

Мітусіліся салдаты і афіцэры, бухалі гарматы, чуўся аўтаматны трэск. Падраздзяленне абслугі несла асаблівую адказнасць за бяспеку.

Неяк да танкавых боксаў прывезлі некалькі мяхоў рызмы для абслугоўвання тэхнікі. Ніхто не захацеў капацца ў старызне, і тады Іван, гаспадарлівы вясковы хлопец, узяўся за іх распакоўку. І трэба ж такому здарыцца: нечакана патрапіў на два амаль новыя касцюмы цёмна-шэрага колеру. Прыклаў да плячэй, прымераў — падыходзяць акурат. Вось у будзе «ўзнагарода» за службу на дэмбель! Апране і пакрасуецца перад вясковымі дзяўчатамі.

Івану закарцела апрануць касцюм, адчуць сябе «цывільным», вольным ад службы чалавекам, што ён і зрабіў. Але ж атрымалася так, што на ляснoй сцежцы напароўся на палкоўніка, які невядома адкуль тут узяўся.

— Баец, бягом да мяне!.. — гаркнуў той. — Што за безабразіе?!. Скідай і давай сюды!..

Камандзір дастаў складны нож, ухапіў пададзены Іванам пінжак за каўнер і парэзаў, пашматаў яго ды кінуў пад ногі.

— Пяць сутак гаўптвахты!.. — абвясціў уладным голасам, выціраючы падэшвы аб падкладку.

Іван пачаў прасіць:

— Таварыш палкоўнік! Я хацеў касцюм дамоў, у вёску, панасіць пасля службы, а вы — пяць сутак... І так нічога не бачу, акрамя танкаў і дрэў...

— А табе больш нічога і не патрэбна бачыць, — як адрэзаў палкоўнік і пайшоў сваёй дарогаю...

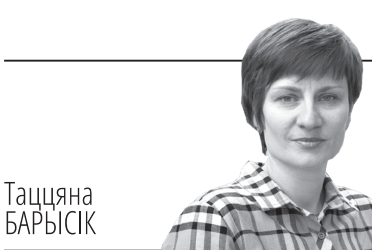
...Абышлося, праўда, без гаўптвахты, але і касцюм прапаў. Нагавіцы сяржант распаласаваў ужо сам. А з другім гарнітурам выйшла наступная гісторыя.

Таварыш па службе ехаў у водпуск — жонка нарадзіла, то Іван і аддаў яму сваю знаходку. Сам жа дамоў не рваўся: з'ездзіш на тыдзень, расслабішся, а пасля зноў у казарму. Быў бы яшчэ новы касцюм. А так...

Прайшоў час. Іван Мікалаевіч «выйшаў у людзі»: ажаніўся, займеў дзетак і дачакаўся ўнукаў. І толькі вось што дзівавала ўсіх, хто яго ведаў блізка... Ад пары вяртання са службы і да сталага веку было ў Івана Мікалаевіча асаблівае стаўленне да адзення. Мужчына любіў хадзіць ва ўнівермаг і гадзінамі прымерваць там пінжакі. Але, дзіва дзіўнае, ніводзін з іх так добра не ляжаў на плячах, як колішні, шэры, з шырокімі лацканамі і накладнымі кішэнямі па баках. Той самы, у якім не ўдалося пафарсіць, вярнуўшыся са службы, перад прыгажуняй-аднавяскоўкай, што стала добрай жонкай. Праўда, ягоная Валя заўсёды насцярожвалася, калі маладжавы і па-ранейшаму прывабны муж дабаўляў у гардэроб чарговую абноўку.

Аптымізм па-беларуску

Зацемкі розных гадоў

Таццяна БАРЫСІК

Вясковец распавядае знаёмаму пра сыноў-падлеткаў:

— Вось Сярожка — гэта мой сын, бо работнік: ён і свіням дасць, ён і ў гародзе, ён і вады прынясе! А Віцька, што Віцька? Адно слова — ён у мяне культурыст!

— Як культурыст?

— Ну... толькі адзецца любіць культурна і па вуліцы прайсціся!

У краму заходзіць дзядок на падпітку і працягвае крамшчыцы грошы:

— Мне піва.

Дзяўчына дае яму паўлітру.

— Скажы, дзевачка, а ці мыла ты сёння рукі? — цікавіцца дзядок.

— А што такое? — абураецца зніякавелая крамшчыца.

— Ды, мусіць, здача да рук прыліпла!

Пажылы дзядзька ў новым плашчы выйшаў прагулядца на вясковую вуліцу, каб пагаманіць. Але вёска даўно спусцелая, на вуліцы — нікога, ані абновай пахваліцца, ані словам перакінуцца. Раптам на самай ускраіне паказаўся незнаёмец на веласіпедзе! Параўняліся.

— Скажы, мілы чалавек, ці не бачыў ты тут каня? — пытае веласіпедыст.

— Ды пачакай, я тут прагульваюся, я тут усё знаю, я ўсё табе раскажу, — узрадаваўся дзядзька нечаканай магчымасці пагаманіць.

Абнадзеены незнаёмец злазіць з веласіпеда, скідае торбу, да руля прымацаваную, чуе працяг:

— Не, коней тут не было!

З размоў у аўтобусе:

— Праходзьце ўпярод, я да самага заду еду.

Пасажыр на заднім сядзенні аўтобуса Віцебск–Бабруйск пачаў выпіваць, мусіць, яшчэ ў Віцебску, працягнуў у Воршы, у Магілёве яму закарцела выйсці. Па вяртанні ён, валюхаючыся, прэцца на месца, бы мядзведзь праз лоўж, топча і раскідвае сумкі ды валізкі ў праходзе.

— Мужчына, вы куды?! — чуецца спалоханы запыт-стогн.

— Ік! У Бабруйск! — упэўнена адказвае паддаты падарожнік.

Аптымізм па-беларуску

Вясковая сям'я купляе ў краме дыван. Разгарнулі, агледзелі: «Ай, харошы, ай, новенькі! — не можа стрываць кабета сваіх эмоцый і, уздыхнуўшы, прарочыць: — На ім мяне і паложаць!..».

Службовы аўтобус едзе паўз праходную стратнага прадпрыемства. Жанчыны на першым сядзенні пазіраюць на дзверы колішняй назаўсёды зачыненай заводскай сталоўкі і вядуць няспешную гутарку:

— А куды ж тыя дзеўкі падзеліся, што тут рабілі?

— А знаеш, усе недзе прыстроіліся: Ірка — у школьным буфеце, Наташка — у кафэ, Галька — тады йшчэ на пенсію пайшла. Зінка — вапшчэ памерла...

Канец XX стагоддзя. У адзіную жылую хату пасярод вёскі неспадзявана ўвальваецца жыхар суседняга яшчэ больш бязлюднага і занядбанага паселішча і просіць гаспадарскую ўнучку-студэнтку выклікаць хуткую дапамогу. Дзяўчына набірае нумар.

— Што здарылася? — пытае апаратар у слухаўцы.

— Анька ўпала — грудзі пабіла! — падказвае дзядзька з парога.

— Ушыб грудной клетки, — паведамляе дзеўка.

— Узрост?

— Ат, старая ўжо! — крычыць дзядзька.

— Семдзесят пяць.

— Адрас?

— Вёска Красная Зара.

— Вуліца?

— Там няма вуліц.

— Нумар дома?

— Там няма нумароў.

— Тэлефон?

— Там няма тэлефонаў, за тры кіламетры да нас прыйшлі, каб пазваніць!

— Як туды праехаць? — пытае аператар.

Дзеўка, прыгадаўшы, што ўказальніка на шашы няма таксама, не вытрымлівае і перадае слухаўку дзядзьку.

— Як з Глушы ехаць — будзе першы паварот, не збочвайце. Будзе другі — там звернеце.

— Дык дзе шукаць хворую?

— Пры дарозе стаіць разбураная ферма, ля фермы я вас і сустрэну.

Даехалі?

Прадаваў неяк на кірмашы дзядзька каўнер з бабра. Падыходзіць да яго пакупніца:

— А гэта бабёр малады?

— Малады, бачыце — поўсць не лезе з яго, бліскучы!

— А колькі гадоў бабру было? — настойліва цікавіцца пакупніца.

— Калі злавілі — дык у срацы пашпарту не знайшлі! — без усялякае далікатнасці тлумачыць гандляр.

— Ну, як вы матчын юбілей справілі?

— Вой, добра! Усяго хапіла. Лічы, тры вёскі ў нас гулялі — усе дзевяць чалавек.

Схавала баба ад дзеда бутэль самагонкі. У гной закапала. Здавалася б — надзейная схова. Аж не! Раніцою паднялася — бутэль ля ганку, паддаты дзед побач.

— А каб жа ты не дажджаў! — крычыць баба.

— То ж карова рагамі выкапала! — апраўдваецца дзед.

Падпіты тэлеглядач заснуў на канапе пад нуднае тэлевізарава буркатанне. У выніку — праспаў і навіны, і прагноз надвор'я. Раптоўна, абудзіўшыся ад гучнага на ўсю хату спеву «Друга я никогда не забуду, если с ним подружился в Москве...», прамовіў:

— Масква, Масква... Да ну яе на́ хрэн, лепш у Асіповічах жыць! — і павярнуўся на другі бок, да экрану азадкам.

З размовы сябровак у дызелі.

— Вось у суседкі мужык дык мужык! Не п'е, для сям'і старается. Па суботах палавічкі трасе, за жонкаю торбы носіць, на дачы робіць усё. А мой зарабляць толкам не зарабляе, з работы прыйдзе — адно знае: тэлевізар і ляжаць лежма. Па выходных ці дома, ці на дачы — надрызгаецца, тады цягай яго!

— Затое пампрэ, дык хоць не жалка!

Праславілі ў свеце сябе

Расейская імперыя не толькі высмоктвала з Літвы-Беларусі матэрыяльныя багацці, але і рабавала розумы і душы яе жыхароў. Каланізатары зачынілі ў беларускіх губернях усе вышэйшыя навучальныя ўстановы: Полацкую Акадэмію, Віленскі ўніверсітэт, Горы-Горацкі земляробчы інстытут. Беларуская мова была забароненая ў навучанні і кнігадрукаванні. У такіх умовах, каб атрымаць адукцыю, зрабіць навуковую ці творчую кар'еру, шмат хто вымушана пакідаў свой край. Дзясяткі тысяч нашых суайчыннікаў апынуліся на чужыне пасля паўстанняў супроць расейскай улады: адных выслалі ў Сібір, другія ратавалі жыццё і свабоду, з'ехаўшы ў іншыя краіны. Многія з таленавітых землякоў, не парываючы духоўнай лучнасці з радзімай, у ХІХ стагоддзі змушаныя былі займацца навукай і вынаходніцтвам далёка ад родных дарог і сцежак. Беларусы-ліцьвіны часта дасягалі вядомасці ў замежжы, тым самым здабываючы славу і для Айчыны, у вольную будучыню якой верылі... У гэтым аповедзе мы пагаворым пра знакамітых у свеце беларусаў — прадстаўнікоў дакладных навук і прыродазнаўцаў.

Уладзімір АРЛОЎ

Каралева матэматыкі

Выдатным матэматыкам, першай у свеце жанчынай-прафесарам стала Соф'я Кавалеўская, якую называюць «каралевай дакладных навук». Яна паходзіць з беларускага шляхецкага роду Корвін-Крукоўскіх і правяла дзяцінства ў бацькоўскім маёнтку Палібіна Невельскага павета Віцебскай губерні. Дзед Соф'і быў матэматыкам. Відаць, невыпадкова сцены яе дзіцячага пакоя абклеілі аркушамі са складанымі ўраўненнямі ды лекцыямі па матэматыцы. Так у дзяўчынкі нарадзілася першая цікавасць да свету лічбаў.

Пступаць у вышэйшыя навучальныя ўстановы ў царскай імперыі жанчынам не дазвалялася. Соф'я вучылася ў Гайдэльбергскім і Берлінскім універсітэтах, а доктарскую дысертацыю абараніла ва ўніверсітэце яшчэ аднаго нямецкага горада — Гётынгена. Толькі ў выніку еўрапейскага прызнання Соф'ю прыняло ў свае шэрагі Маскоўскае матэматычнае таварыства. Пасля высокіх прэмій, якімі Кавалеўскую адзначылі Парыжская і Шведская акадэміі, нашую зямлячку нарэшце абралі ў сябры-карэспандэнты Пецярбургскай Акадэміі. Велізарны аўтарытэт прафесар Кавалеўская мела, працуючы ў Стакгольме.

Жыццёвы дэвіз Соф'я сфармулявала такімі словамі: «Я адчуваю, што павінна служыць навуцы і пракладаць новы шлях жанчынам». Яна была надзеленая і літаратурным талентам: напісала некалькі аповесцяў па-расейску, а раман і ўспаміны пра паўстанне 1863 года — па-шведску.

Сучаснікі ведалі асабістую мужнасць Кавалеўскай. У дні Парыжскай камуны яна прабралася ў аточаную ворагамі французскую сталіцу і даглядала там параненых.

У беларускай вёсцы Палібіна (цяпер яна ў Вялікалуцкім раёне Пскоўскай вобласці Расеі) створаны Дом-музей Соф'і Кавалеўскай. Яе імя мае адна з адкрытых астраномамі новых планет.

Першыя часопісы і «эфект Садоўскага»

Да вядомых матэматыкаў ХІХ стагоддзя належыць і Васіль Ермакоў (родам з Гомельшчыны). Ён заснаваў першы ў Расейскай імперыі часопіс па элементарнай матэматыцы. Першы фізічна-матэматычны часопіс выдаваў у 1860-я гады ў Вільні зноў жа беларус Кароль Чаховіч з-пад Ашмянаў. Ён уваходзіў у шматлікія навуковыя таварыствы, браў удзел у еўрапейскіх з'ездах вучоных. На Маскоўскай тэхнічнай выставе 1872 года за стварэнне новых прыладаў для фізічных эксперыментаў Чаховіча ўзнагародзілі залатым медалём.

У галіне фізікі ў той час вызначыліся віцяблянін прафесар Дэрпцага (Тартускага) універсітэта Аляксандр Садоўскі і яго зямляк Іван Яркоўскі. Кожны фізік ведае, што такое «эфект Садоўскага», звязаны з уласцівасцямі святла. Інтарэсы Яркоўскага былі надзвычай разнастайнымі: будова Сусвету і малекулярныя сілы, зямны магнетызм і гравітацыя, касмічныя целы і вулканічная дзейнасць.

Механікі і вынаходнікі

Першы ў царскай імперыі падручнік практычнай механікі напісаў выпускнік Віленскага ўніверсітэта Мікалай Ястрэбскі (родам з-пад Рэчыцы). Гэты таленавіты інжынер-механік кіраваў будаўніцтвам шашы Магілёў-Кіеў, спраектаваў мост цераз Дзвіну ў Віцебску і цераз Дняпро ў Магілёве, прапанаваў для ўзвядзення мастоў новыя трывалыя матэрыялы. У Магілёве Ястрэбскі пабудаваў першы ў краі паравы млын, які нічым не саступаў найлепшым падобным прадпрыемствам Еўропы. Ён цікавіўся магчымасцямі электрычнасці і прадказаў, што ў будучыні на змену паравым машынам у прамысловасці прыдуць электрарухавікі.

Выпускнік Пецярбургскага ўніверсітэта Іпаліт Яўневіч з Сенненскага павета вызначыўся ў даследаваннях супору матэрыялаў, а таксама ў гідраўліцы і практычнай механіцы. Ён пазнаёміўся з дзейнасцю заводаў Францыі, Вялікабрытаніі, Бельгіі ды Нямеччыны і зрабіўся спецыялістам у машынабудаванні. Яўневіч — аўтар некалькіх падручнікаў, у тым ліку першага ў Расеі навучальнага дапаможніка па тэорыі пругкасці.

У ліку вынаходнікаў таго часу — беларус Казімір Чарноўскі. Былы напалеонаўскі гвардзеец, а потым студэнт і сябра нелегальнага патрыятычнага гуртка апынуўся ў казематах Петрапаўлаўскай фатрэцы. Дапытлівы розум вязня не хацеў заставацца без справы. Казімір перадаў на волю не зварот пра паміласаванне, а праект пабудовы падводнай лодкі (субмарыны) цалкам з металу. Чарноўскі распрацаваў і канструкцыю перыскопа. Улады аддзячылі вынаходніку пераводам у Шлісельбургскую цытадэль, дзе ўмовы ўтрымання зняволеных былі цяжэйшыя. Цяпер мадэль субмарыны Чарноўскага можна пабачыць у Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі.

Прафесар электраграфіі

У навуковых колах Парыжа і Вены, Берліна і Рыма тады не трэба было доўга тлумачыць, хто такі Якуб Наркевіч-Ёдка. Гэты наш зямляк праславіўся перадачай электрычных сігналаў без дроту — стварыў першы ў свеце правобраз радыёпрымача.

Ён плённа даследаваў уплыў электрычнасці на расліны і чалавечы арганізм. Наркевіча-Ёдку менавалі «прафесарам электраграфіі і магнетызму». Яму належаць і важныя адкрыцці ў метэаралогіі: вызначэнне хуткасці аблокаў, вымярэнне вільготнасці глебы.

На Меншчыне, у сваім маёнтку Наднёман, Наркевіч-Ёдка адкрыў метэаралагічную станцыю і абсталяваную паводле апошніх дасягненняў тэхнікі лабараторыю. Там, выкарыстоўваючы электраграфічныя здымкі, ён праводзіў дыягностыку хворых, лекаваў некаторыя хваробы электрычным токам. Пра дасягненням гаспадара Наднёмана паведамлялі газеты і часопісы многіх краін, а ў Парыжы яшчэ пры жыцці вучонага выйшла прысвечаная яму кніга.

Аўтар трохфазавага рухавіка

Паспяховым электратэхнікам і вынаходнікам застанецца ў гісторыі Міхал Даліва-Дабравольскі паходжаннем з даўняга беларускага шляхецкага рода. За ўдзел у антыўрадавай агітацыі яго выключылі з Рыжскага політэхнічнага тэхнікума і забаранілі паступаць у вышэйшыя навучальні царскай імперыі.

Завяршыўшы адукацыю ў Нямеччыне, Міхал застаўся там і хутка ўвайшоў у лік самых знаных вынаходнікаў Еўропы. Менавіта ён — аўтар трохфазавага электрарухавіка, канструкцыя якога дагэтуль амаль не змянілася. Апрача таго Даліва-Дабравольскі ўпершыню здзейсніў перадачу электрычнасці на вялікую адлегласць, стварыўшы для гэтага новую мадэль трансфарматара.

На міжнароднай электратэхнічнай выставе 1891года ў Франкфурце-на-Майне наведнікаў сустракаў штучны вадаспад. На яго падаваў ваду магутны рухавік Даліва-Дабравольскага магутнасцю сто конскіх сілаў. Рухавік сілкавала невялікая гідраэлектрастанцыя, што знаходзілася за 170 кіламетраў ад Франкфурта. Гэтае дасягненне мела нечуваны поспех і лічыцца пачаткам сучаснай электрыфікацыі.

Прыродазнаўцы Дыбоўскія

Знакамітыя прыродазнаўцы ХІХ стагоддзя — браты Бенядзікт і Уладзіслаў Дыбоўскія, якія паходзілі з Вілейскага павета. Абодва абаранілі ўніверсітэцкія дыпломы ў Дэрпце і займаліся ўлюбёнай справай, аднак за ўдзел у паўстанні 1863 года былі надоўга адарваныя ад яе.

Доктара медыцыны, прафесара заалогіі і палеанталогіі Варшаўскага ўніверсітэта Бенядзікта Дыбоўскага асудзілі на пятнаццаць гадоў сібірскай катаргі. Ён не скарыўся: вывучаў раслінны і жывёльны свет возера Байкал, рэк Амура і Ангары, а пазней — Камчаткі.

На радзіме даследваў беларускія азёры Свіцязь і Любань, знаходзіў час для заняткаў беларускай гісторыяй і этнаграфіяй. У Львоўскім універсітэце Бенядзікт Дыбоўскі стварыў музей заалогіі. Ён быў аўтарам шматлікіх артыкулаў у еўрапейскіх часопісах, дзе падтрымліваў і развіваў эвалюцыйную тэарыю англійскага вучонага Чарльза Дарвіна.

Уладзіслава Дыбоўскага пасля паўстання асудзілі на некалькі гадоў зняволення. Вызваліўшыся з Менскай турмы, ён заняўся флорай і фаўнай Беларусі, Прыбалтыкі і Сібіры, стаў доктарам мінералогіі. Заалагічныя, батанічныя і палеанталагічныя росшукі прынеслі яму еўрапейскую вядомасць.

У кола зацікаўленняў вучонага ўваходзіў і беларускі фальклор. Дыбоўскі надрукаваў свае зборнікі «Беларускія прыказкі з Наваградскага павета» і «Беларускія загадкі з Менскай губерні». Вялікую цікавасць выклікаў ягоны артыкул пра айчынныя расліны ў паэзіі Адама Міцкевіча.

Стваральнікі новых навук

Значны след у навуцы пакінулі браты Аляксандр і Уладзімір Кавалеўскія з Віцебшчыны.

Аляксандр плённа займаўся біялогіяй, здзейсніў паездкі ў Алжыр і на Чырвонае мора. Уладзімір, муж Соф'і Кавалеўскай, стаў паслядоўнікам Чарльза Дарвіна і перакладаў ягоныя кнігі ды артыкулы. Ён працаваў у Расеі, Францыі, Вялікабрытаніі, Нямеччыне і заснаваў навуку, названую эвалюцыйнай палеанталогіяй.

Васіль Дакучаеў з беларускай Смаленшчыны стварыў новы

і Айчыну

навуковы кірунак — глебазнаўства. У Горках нарадзіўся глебазнаўца і аграхімік — Пётра Касовіч.

У фізіялогіі дасягуў вялікіх поспехаў Браніслаў Вярыга родам з Віцебскай губерні.

Дасягненні ў медыцыне

«Прафесар электраграфіі і магнетызму» Якуб Наркевіч-Ёдка, будучы дыпламаваным медыкам, адчыніў у маёнтку Наднёмане санаторый з перадавымі для таго часу формамі лекавання. Газеты пісалі, што хворым дапамагалі кумыс і мясцовыя мінеральныя воды, электрычныя і светлавыя працэдуры.

Першай у Расейскай імперыі жанчынай-хірургам стала дачка каліноўца Вера Гедройц з ліцвінскага княскага роду. Яна была выхаванкаю Лазанскага ўніверсітэта, бо — нагадаем — у Расеі атрымліваць вышэйшую адукацыю жанчынам было забаронена.

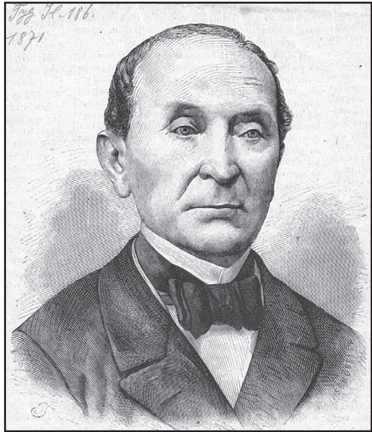
Вера абараніла доктарскую дысертацыю па хірургіі, перакладзеную на некалькі еўрапейкіх моваў, і стала аўтаркаю шасцідзесяці навуковых публікацый. Яна займалася лекаваннем сухотаў, анкалагічных і кардыялагічных хваробаў.

Доктар медыцыны Гедройц праславілася тым, што праводзіла складаныя аперацыі, на якія не заўсёды адважваліся хірургі-мужчыны. Яна часта ратавала жыцці параненых у ваенна-палявых умовах.

«Gran Edukador»

Кожны жыхар паўднёваамерыканскай краіны Чылі ведае, хто такі Ігнат Дамейка.

Адзін з самых знаных у свеце беларусаў прыйшоў на свет у 1802 годзе ў маёнтку Вялікая Мядзведка недалёка ад Міра. З дзіцячых гадоў у душы хлопчы-

ка жыла прага пазнання навакольнага свету. Яна прывяла Дамейку на фізічна-матэматычны факультэт Віленскага ўніверсітэта. Там ён хутка зблізіўся з Адамам Міцкевічам, Янам Чачотам, Тамашом Занам і далучыўся да суполкі філаматаў. Ігнат меў мянушку Жэгота, пад якой Міцкевіч увекавечыў яго ў паэме «Дзяды».

Жандары арыштавалі Дамейку па справе філаматаў і філарэтаў, а пасля зняволення выслалі ў дзядзькаў маёнтак пад нагляд паліцыі. У 1831-м Ігнат далучыўся да барацьбы за волю і ваяваў у корпусе генерала Хлапоўскага. Там ён сустрэў Эмілію Плятэр і стварыў партрэт графіні-змагаркі.

Жывучы на чужыне, Дамейка вывучаў у Парыжы батаніку, геалогію, мінералогію і хімію. З дыпломам аўтарытэтнай Горнай школы ён прыняў запрашэнне працаваць у Чылі. Гэтая краіна стала для ліцвіна другой радзімаю. Ён пражыў там амаль паўстагоддзя і дасягнуў вышыняў славы як мінеролаг, геолаг і даследнік прыродных багаццяў Чылі.

Шмат гадоў Ігнат Дамейка займаў пасаду рэктара ўніверсітэта ў сталіцы краіны — Сант'яга — і напісаў некалькі дзясяткаў падручнікаў. Па іх і сёння вучацца студэнты Паўднёвай Амерыкі. Аднак і неверагодна далёка ад Айчыны Дамейка не забываў сваё канспірацыйнае філаматскае імя, ніколі не развітваўся з перакананнямі юнацтва і цаніў чалавечую свабоду. Ён выступаў за дэмакратычныя правы сталіцы, абараняў індзейцаў чылійскай правінцыі Араўканія.

У адным з лістоў на радзіму Дамейка пісаў: «Перарадзіцца я не змагу і — або ў Кардыльерах, або ў Вільні — усё роўна пакіну гэты свет ліцьвінам».

Урад Чылі абвясціў нашага земляка нацыянальным героем. Там яго імя маюць гарады і вуліцы, радовішчы карысных выкапняў, гара ў Андах і цэлы горны ланцуг — Кардыльера Дамейка. На яго ным помніку ў Сант'яга выбітыя словы «Gran Edukador» — «Выдатны асветнік». Існуюць планета Дамейка, мінерал дамейкіт і фіялка Viola domeykana.

Сёння можна наведаць школьныя музеі вучонага ў яго родных мясцінах — вёсках Вялікая Мядзведка Карэліцкага і Крупава Лідскага раёнаў. Беларуския выдавецтвы надрукавалі ўспаміны Дамейкі «Мае падарожжы» і пераклад кнігі «Ігнат Дамейка: жыццё ў эміграцыі» яго най праўнучкі сеньоры Пас, якая жыве ў Аўстраліі. На радзіме славутага сына беларускай зямлі праводзяцца прысвечаныя яму канферэнцыі і прысуджаюцца стыпендыі яго імя. Нацыянальны банк Беларусі выпусціў у гонар 200-годдзя суайчынніка некалькі памятных манет.

Кнігу пра Ігната Дамейку «Чалавек, які збіраў камяні» выдаў гісторык Здзіслаў Сіцька. З яе можна даведацца, што, прыехаўшы пры канцы жыццёвага шляху на Бацькаўшчыну, нацыянальны герой Чылі размаўляў з раднёй па-беларуску.

Вуліцы Адольфа Янушкевіча

У гісторыі геаграфічных і этнаграфічных падарожжаў захавалася імя нарoджанага ў Нясвіжы паўстанца 1831-га Адольфа Янушкевіча. Па «мячы» (па бацькаваму радаводу) і «па кудзелі» (па матчынаму) ён быў родзічам Тадэвуша Касцюшкі і ўсё жыццё ганарыўся гэтым. Царскія суддзі пастанавілі пакараць яго смерцю на шыбеніцы. Урэшце прысуд замянілі на вечную высылку, забраўшы ўсю маёмасць і шляхецкія правы.

Янушкевіч жыў у сібірскіх Табольску, Ішыме ды Омску і шмат вандраваў па казахскіх стэпах. Ён зрабіў грунтоўныя апісанні Казахстана і Кіргізіі. Вывучыў казахскую мову і запісваў народныя легенды, паданні, казкі і песні. Дом Адольфа Янушкевіча нязменна быў месцам сустрэч палітычных высланцаў. Там гаспадар стварыў для таварышаў па няшчасці добрую бібліятэку. На паліцы, якую ён называў «залатой», стаялі кнігі Адама Міцкевіча.

Творы Янушкевіча цяпер перавыдаюцца на розных мовах. У сталіцы Казахстана Нур-Султане, у найбуйнейшым горадзе гэтай краіны Алматы і ў некалькіх іншых казахстанскіх гарадах ёсць вуліцы яго імя.

Апошняя экспедыцыя Чэрскага

Васямнаццацігадовым Ян Чэрскі ваяваў у шэрагах каліноўцаў. Падпісваючы паперы пра пазбаўленне нядаўняга студэнта шляхецкіх правоў і

высылку на бестэрміновую салдацкую службу ў Сібір, суддзі не ведалі, што выпраўляюць юнака з Дрысеншчыны насустрач сусветнай славе.

Салдат Чэрскі звярнуў на сябе ўвагу афіцэраў шырокімі ведамі, і яму дазволілі запісацца ў бібліятэку. Неўзабаве ён захапіўся геалогіяй і палеанталогіяй...

Калі праз дваццаць гадоў Яну Чэрскаму дазволі вярнуцца з Сібіры, ён набліжаўся да зеніту славы. На навуковым рахунку былога паўстанца была першая геалагічная карта возера Байкал. Яго берагі падаравалі сенсацыйныя адкрыцці. У іх ліку Чэрскі выявіў стаянку чалавека каменнага веку.

Пецярбургская Акадэмія навук запрасіла Чэрскага ў сталіцу імперыі. Прэса называла яго «найлепшым знаўцам Сібіры». Ён адкрыў шмат невядомых раней геаграфічных аб'ектаў — гор, ледавікоў, вулканаў, сабраў каштоўныя калекцыі выкапнёвых і сучасных жывёл.

Падарванае сібірскім кліматам здароўе пакінула Чэрскаму лічаныя гады жыцця. Не зважаючы на дрэннае пачуванне, ён дабіўся права на трохгадовую экспедыцыю вакол рэк Калымы, Індзігіркі ды Яны. Праз некалькі месяцаў падарожжа Чэрскаму зрабілася зусім блага, але ён загадаў не спыняць экспедыцыю і тады, калі ягонае сэрца спыніцца. Да апошніх хвілін сэнсам жыцця для яго заставаўся пошук новых ведаў.

На геаграфічных картах сёння можна знайсці горную сістэму Чэрскага ў Якутыі і Магаданскай вобласці, горны хрыбет Чэрскага ў Забайкаллі, некалькі вяршыняў і ледавікоў, вулкан і пасёлак ягонага імя. Імя Чэрскага ўзяло сабе Іркуцкае таварыства беларускай культуры. У вёсцы Валынцы Верхнядзвінскага раёна, на радзіме вучонага, створаны яго музей.

З шляхты Гарадзенскай губерні паходзіў іншы праслаўлены падарожнік — Аляксандр Булатовіч. Ён захапіўся афрыканскай краінай Эфіопіяй і здзейсніў некалькі небяспечных вандровак па мясцінах, дзе раней не ступала нага еўрапейца. Булатовіч стаў даверанай асобаю негуса (імператара) Менеліка ІІ і героем вайны эфіопскага народа з італьянскімі захопнікамі.

Даследнікам цяжкадасяжных у той час Кітая, Паміра, Цянь-Шаня быў беларус Рыгор Гром-Грымайла (Грум-Гржымайла). У некалькіх арктычных экспедыцыях удзельнічаў геолаг, географ і хімік Канстанцін Валасовіч родам са Случчыны. Акурат ён збірог парэшткі мамата, што цяпер у Парыжскім музеі гісторыі прыроды. У паўночным архіпелазе Новая Зямля ёсць востраў імя Валасовіча.

Кароль Багдановіч з Віцебскай губерні вандраваў па Сібіры, Аляцы, Каўказу, Пірэнейскаму паўвостраву і афрыканскіх землях. Яго цікавілі радовішчы нафты, каменнага вугалю і золата. За вялікія заслугі Багдановіча прызначылі дырэктарам Геалагічнага камітэта Расеі. Ягонае імя мае ледавік у горнай сістэме Цянь-Шаня.

За небасхілам Турана

У адным шэрагу з аўтарамі выдатных геаграфічных адкрыццяў Хрыстафорам Калумбам, Васка да Гамам, Фернанам Магеланам стаіць імя беларуса Мікалая Пржа-

вальскага з шляхецкага роду Перавальскіх.

Гэты род бярэ пачатак з часоў Інфлянцкай вайны сярэдзіны XVI стагоддзя. Далёкі продак будучага вучонага-падарожніка Карніла Перавальскі вызначыўся пры вызваленні Полацка ад маскавітаў і атрымаў шляхецтва і герб «Лук» ад самога вялікага князя і караля Сцяпана Батуры.

Мікалай нарадзіўся ў 1839 годзе на беларускай Смаленшчыне ў не надта заможнай шляхецкай сям'і. Разам з рана аўдавелай маці выхаваннем хлопчыка займалася нянька — прыгонная сялянка Вольга, якая любіла Міколку як сына. Ад нянькі малы чуў казкі і паданні, засвойваў назвы раслін, жывёл і птушак, вучыўся разумець прыроду. Мікалай Пржавальскі ўзгадваў, што ў дзіцячыя гады «рос дзікуном». Яму дазвалялася выходзіць з дому ў непагадзь, мокнуць пад залевамі і басаногім бегаць па снезе, аднаму выпраўляцца ў лес, дзе можна было сустрэцца і з ваўком, і з мядзведзем. Усё гэта давала цудоўную загартоўку і прыдалося пазней у цяжкіх доўгіх падарожжах.

Пасля Смаленскай гімназіі Пржавальскі паступіў на вайсковую службу і стаў слухачом Акадэміі генеральнага штаба ў Пецярбурзе. У той час ён склаў «Ваенна-статыстычны агляд Прыамурскага краю». Агляд ацанілі вельмі высока, і дваццаціпяцігадовы Мікалай быў абраны праўдзейным сябрам Расейскага геаграфічнага таварыства. На светапогляд і далейшы лёс Пржавальскага паўплывала блізкае знаёмства з слынным географам Пятром Цян-Шанскім.

У 1867–1888 гадах Мікалай Пржавальскі здзейсніў вялікія экпедыцыі ў Цэнтральную Азію: Усурыйскую, Мангольскую, Лабнорскую і Джунгарскую (да таямнічага салёнага возера Лабнор на захадзе Кітая і ў Джунгарскую даліну ў той самай краіне) ды дзве Тыбецкія. Гэтыя падарожжы прынеслі Пржавальскаму славу ва ўсім свеце. Ён удакладніў месца знаходжання некалькіх горных хрыбтоў і сістэмаў, сабраў найбагацейшыя калекцыі флоры і фаўны. У ягоных гербарыях налічвалася блізу 16 тысяч раслінаў, з іх 218 відаў былі раней невядомыя еўрапейскім батанікам. У апісаннях Пржавальскім калекцыі жывых істотаў звыш 7500 жывёлаў, птушак, рыбаў і земнаводных, у тым ліку дзясяткі новых відаў. Ён адкрыў, напрыклад, дзікага вярблюда і дзікага каня, што з тае пары называецца канём Пржавальскага. Велізарную вартасць мелі астранамічныя і метэаралагічныя назіранні вучонага-вандроўніка.

Працы Мікалая Пржавальскага, напісаныя з пісьменніцкім талентам, пераклалі і выдалі на шматлікіх замежных мовах. Яны ўваходзяць у залаты фонд сусветнай геаграфічнай літаратуры. Высокімі званнямі і залатымі медалямі адзначылі нашага суайчынніка навуковыя ўстановы Вялікабрытаніі, Францыі, Нямеччыны, Аўстра-Венгрыі, Швецыі, Італіі.

У час чарговай экспедыцыі Пржавальскі, якому не споўнілася і пяцідзесяці гадоў, раптоўна захварэў і памёр. Пахавалі яго на беразе кіргізскага возера Ісык-Куль, дзе ўсталявані помнік вучонаму. Ягонае імя прысвоенае горнаму хрыбту на Тыбеце, ледавіку на Мангольскім Алтаі, горнай вяршыні ў Кіргізіі, мысам на Аляцы і на Курыльскіх астравах.

Сучасных географаў за высокія заслугі ўзнагароджваюць залатым медалём Пржавальскага, а ў пасёлку Пржавальскае на Смаленшчыне існуе музей падарожніка. Адметнаму жыццю Мікалая Пржавальскага прысвечаная кніга Валера Ярмоленкі «За небасхілам спякотнага Турана».

Фота www.telegraf.com

Яўгенія Беларусец

Літпрэмія за гісторыі пра моцных жанчын

Нямецкую «Міжнародную літаратурную прэмію», якую штогод уручаюць за ўпершыню перакладзеныя на нямецкую мову кнігі, у гэтым годзе атрымала ўкраінская пісьменніца і фотамастачка Яўгенія Беларусец.

Берлінскі Дом культураў свету паведаміў, што ўкраінка атрымала ўзнагароду за твор «Шчаслівыя падзенні».

У фокусе тэкстаў гэтай кнігі — гісторыі жанчын, якія лічаць сябе сведкамі ўласнага жыцця і «вялікай гісторыі», што прымусіла іх змяніць біяграфію і месца жыхарства.

Штогод прэмію звычайна прысуджаюць толькі двум асобам — аўтару і перакладчыку. У гэтым годзе заснавальнікі прэміі вырашылі ўзнагародзіць адразу шэсць пісьменнікаў/ц і шэсць перакладчыкаў. У прыватнасці, узнагароду атрымала кніга «Круг аматараў літаратуры» іранскага пісьменніка Аміра Хасана Чэхелтана — «за гісторыю з Тэгерана, семінар па гісторыі літаратуры».

Прэміі таксама атрымалі кніга нігерыйскага аўтара Чыгазі Абіома «Плач птушак», раман «Пяшчотны» балгарскага аўтара Ангела Ігова, паэтычны раман «Што за цуд» гаіцянскага паэта Джэймса Ноэля і «Крыклівае ўпрыгожванне» Ізабэль Вайднэр. Гэтыя шэсць кніг, адзначыла журы прэміі, «распавядаюць пра тое, як людзі вырашаюць канфлікты, як яны растуць і цэрпяць няўдачы, як яны дасягаюць поспехаў і захапляюцца жыццём».

Невядомы апавед Хэмінгуэя

Раней невядомы апавед Эрнэста Хэмінгуэя «Пагоня як шчасце» быў апублікаваны ў чэрвеньскім нумары выдання «The New Yorker». Апавед аўтабіяграфічны, а яго назву прыдумаў сын пісьменніка.

Рукапіс выпадкова знайшоў у бібліятэцы і музеі Джона Ф. Кэнэдзі ў Бостане ўнук пісьменніка Шон Хэмінгуэй. Галоўнага героя твора завуць Эрнэст Хэмінгуэй, у тэксце распавядаецца аб тым, як ён і ягоныя сябры палявалі на вялікага марліна.

У рукапіса не было назвы, таму яе выбраў сын Хэмінгуэя Патрык. Назва вельмі ўдалая, адзначыў унук пісьменніка Шон, паколькі апавед не зусім пра рыбалку, а пра задавальненне, якое яна прыносіць. Сын пісьменніка абраў такую назву ў якасці адсылкі да кнігі бацькі «Зялёныя ўзгоркі Афрыкі». «Пагоня як шчасце» — так аўтарам былі названы апошні раздзел кнігі.

Поўны Збор твораў Лесі Украінкі

Збор твораў Лесі Украінкі рыхтуецца да друку ва Усходне-Еўрапейскім нацыянальным універсітэце Украіны. Гэта першае поўнае акадэмічнае выданне твораў пісьменніцы. Усяго плануецца выдаць 14 тамоў.

Іх макеты будуць падрыхтаваныя да канца 2020 года і надрукаваныя ў пачатку 2021-га. Выданне прысвечана 150-годдзю з дня нараджэння Лесі Украінкі, якое будзе адзначацца ў 2021 годзе.

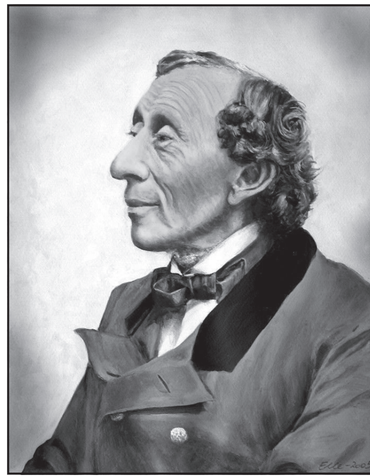
Над кнігазборам класіка ўкраінскай літаратуры працавалі 30 даследчыкаў. У склад рэдакцыйнага калектыву далучыліся выкладчыкі і навукоўцы са Львова, Чарнаўцоў, Роўна, Жытоміра, Астрога і Кіева.

Каго баяўся Андэрсан?

Знакаміты дацкі казачнік Ганс Хрысціян Андэрсан, аўтар сусветна вядомых казак «Гадкае качаня», «Русалачка», «Дзюймовачка», «Снежная каралева», «Прынцэса на гарошыне» і шматлікіх іншых, быў вялікім... баязліўцам.

З самага дзяцінства хлопчык рос вельмі нярвовым, быў занадта успрымальным і эмацыйным і ўсё сваё жыццё да самай старасці — вялікім панікёрам. Нават цяжка сказаць, каго ён не баяўся і ад чаго не пакутаваў. Валодаючы цэлым «букетам» дзіўных фобій, Андэрсан заўсёды ўцякаў на вуліцы ад сабак, вельмі баяўся незнаёмых людзей, а рабаванні мроіліся яму на кожным кроку.

Самая-самая малая драпіна на целе даводзіла пісьменніка да прыступаў жаху, а пералік назваў розных хваробаў выклікаў страшныя дрыжыкі.

У самых жудасных кашмарах вялікаму датчаніну бачылася, што ён будзе пахаваны жывым, таму перад сном ён штодня пакідаў ля ложка цыдулку: «Я жывы!». Менавіта праз гэтыя страхі Андэрсан, калі паміраў ужо ад раку печані, папрасіў, каб перад пахаваннем яму перарэзалі артэрыю.

Яшчэ адной вечнай пакутай пісьменніка быў зубны боль. Губляючы чарговы зуб, ён вельмі хваляваўся. А калі развітаўся з апошнім ва ўзросце 68 гадоў, то заявіў, што цяпер не зможа напісаць ніводнай казкі.

Агулам Ганс Хрысціян Андэрсан напісаў 3 381 твор, сярод якіх, акрамя знакамітых казак, ёсць раманы і п'есы. Яго кнігі пераклалі на больш за сто моваў свету.

Незадоўга да смерці — а пражыў Андэрсан семдзесят гадоў — пісьменнік папрасіў кампазітара Хартмана стварыць марш да яго пахавання. Прычым яго асаблівым жаданнем было «падагнаць» рытм жалобнага музычнага твора пад дзіцячы крок, бо меркаваў, што ў пахавальнай цырымоніі будуць удзельнічаць дзеці, для якіх напісаў шмат казак.

Сваіх дзяцей, як і жонкі, у Андэрсана не было, але чужым дзецям ахвотна распавядаў казкі, тым больш, што меў добры голас. Ён злаваўся, калі яго называлі дзіцячым пісьменнікам, кожны раз паўтараючы, што яго казкі напісаныя і для дарослых таксама. Напэўна, таму незадоўга перад смерцю казачнік строга забараніў адлюстроўваць дзяцей на прысвечаным яму помніку...

Ганарары замежных пісьменнікаў

Ці можна зарабіць мільён, напісаўшы кнігу? Вядома, можна...

Калі паглядзець леташні рэйтынг «Forbes. 100 самых высокааплатных знакамітасцяў свету», мы ўбачым у ім і двух пісьменнікаў. Трынаццатае месца ў спісе папулярнага выдання заняла брытанская пісьменніца Джоан Роўлінг, якая стварыла серыю раманаў пра чараўніка Гары Потэра. Яе даход за мінулы год склаў 92 мільёны даляраў. Вядома, варта адзначыць, што не ўсе гэтыя грошы прынеслі кнігі аўтаркі, хоць і іх прадаецца нямала: сумарны наклад яе раманаў перавысіў 500 мільёнаў асобнікаў — больш толькі ў Бібліі! «Ільвіную» долю даходу паспяховай раманістcі прыносяць фільмы, тэматычныя паркі, франшызы і выплаты ад пастаноўкі п'есы. Толькі адзін тыдзень паказу тэатральнай пастаноўкі прынёс 2,3 мільёна даляраў за продаж квіткоў (гэта рэкордны паказчык за ўсю гісторыю Брадвея). А дзясяты фільм пра чароўны свет Гары Потэра — «Фантастычныя звяры: злачынствы Грын-дэ-Вальда» — сабраў больш за 650 мільёнаў даляраў у пракаце па ўсім свеце.

На 28-м радку рэйтынгу «Forbes» размясціўся самы высокааплатны аўтар ЗША, аўтар трылераў і дэтэктываў Джэймс Патэрсан з прыбыткам 70 мільёнаў даляраў. Ён прадаў каля 5,5 мільёнаў асобнікаў сваіх кніг.

Мультымільянеркай з'яўляецца і брытанка Эрыка Джэймс, аўтарка «50 адценняў шэрага». У лютым 2012 года яна разам са сваім мужам Найалам Леанардам стварыла кампанію «Fifty Shades Ltd», каб акумуляваць даходы ад бізнэсу, звязанага з кнігай «50 адценняў шэрага» і двума яе сіквеламі — «На пяцьдзясят адценняў цямней» і «На пяцьдзясят адценняў святлей». Падатковая справаздачнасць «Fifty Shades Ltd» сведчыць аб тым, што за першыя шэсць месяцаў існавання кампанія атрымала 12,6 мільёна фунтаў стэрлінгаў, а за вылікам падаткаў — 10,7 мільёна фунтаў чыстага прыбытку. Джэймс і яе муж з'яўляюцца адзінымі кіраўнікамі кампаніі, выплочваючы самі сабе штомесячную зарплату і дывідэнды.

Журналісты адзначаюць, што, нягледзячы на рэзкае павелічэнне сваіх даходаў, Джэймс, як і раней, жыве ў доме на захадзе Лондана, які яны з мужам купілі 15 гадоў таму. Вядома, што Джэймс аддала больш за мільён фунтаў на дабрачыннасць.

Але гэта — «гранды» літаратурнага свету, а згодна з «сярэднімі паказчыкамі», напрыклад, амерыканскага рынка паводле дадзеных дзяржаўнага Бюро статыстыкі працы, сярэдні гадавы даход амерыканскага пісьменніка быў 62 170 даляраў.

Паводле даследавання «Royal Society of Literature» (Каралеўскага літаратурнага таварыства) у Вялікабрытаніі каля 70% прафесійных пісьменнікаў атрымалі за год па 10 тысяч фунтаў стэрлінгаў даходу.

У Расіі ж і расцэнкі іншыя, і наклады значна меншыя.

Сярэдні наклад кніжкі ў краіне — блізу 4,5 тысяч асобнікаў. Гэта толькі ў папулярнай дэтэктыўшчыцы Дар'і Данцовай агульны наклад дасягаў прыкладна 200 мільёнаў копій.

Аўтарскі ганарар расійскага пачаткоўца-пісьменніка звычайна не перавышае 350 даляраў. А вось знакамітаму пісьменніку, лаўрэату прэстыжных прэмій могуць заплаціць і 15 000 даляраў (зразумела, па курсе ў расійскіх рублях). Да прыкладу, ганарар у той жа Данцовай за адну кнігу можа дасягаць 140 тысячаў даляраў. Вядомай пісьменніцы дэтэктыўных раманаў Аляксандры Марынінай могуць заплаціць ад 100 да 150 тысячаў даляраў. Стваральнік дэтэктыўных гісторый пра Фандорына Барыс Акунін у сярэднім атрымлівае за кнігу ад 25 да 30 тысячаў даляраў, а яшчэ адна папулярная дэтэктыўшчыца Таццяна Усцінава ў сярэднім атрымлівае 25 тысячаў.

У падрыхтоўцы старонкі выкарыстаны матэрыялы «DW», «The New Yorker», novostiliterature.ru і englishpen.org

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 354-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by